

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	5
FƏSİL I. İnnovasiyalı idarəetmə və onun xüsusiyyətləri.....	8
1.1. İnnovasiya anlayışı	8
1.2 İnnovasiyalı idarəetmənin mahiyyəti, onun məqsəd və vəzifələri, əsas funksiyaları	12
1.3. İnnovasiya menecmentinin təşkilati formaları	19
FƏSİL II. İnnovasiyalı idarəetmənin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı müasir xüsusiyyətləri.....	26
2.1 Milli innovasiya sisteminin yaradılmasının zəruriliyi	26
2.2 Müxtəlif şirkətlərin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı innovasiya fəaliyyətləri.....	32
2.3. Milli innovasiya sisteminin yaradılmasında xarici ölkələrin təcrübəsindən istifadə.....	42
FƏSİL III. İnnovasiyalı idarəetmənin effektivliyini artırma istiqamətləri.....	48
3.1 İnnovasiya sahəsində həyata keçirilməli olan tədbirlər	48
3.2 Azərbaycanın kimya və neft-kimya sənayesində investisiya- innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi istiqamətləri	51
3.3 Elmi-texniki tərəqqinin iqtisadi stimullaşdırılması və onun istehsal güclərinin effektivliyinin yüksəldilməsinə təsiri	57
Nəticə və təkliflər.....	60
İstifadə edilən ədəbiyyat.....	62

GİRİŞ

Müasir dövrdə sahibkarlıq fəaliyyətinin ən başlıca fərqləndirici xüsusiyyəti kimi çıxış edən funksiyalardan biri sahibkarın innovasiya sahəsində həyata keçirilən fəaliyyətidir. Ən ümumi mənada bu funksiyanın məzmunu ondan ibarətdir ki, sahibkar onu əhatə edən iqtisadi mühitdə biznes fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaranacağı vaxtı gözləməyərək, özü belə bir şəraiti yaradır və beləliklə də, özünün işgüzar fəaliyyətinə yenilik gətirir. Bunun sayəsində innovasiya fəaliyyətinin son nəticəsi kimi istehsal, kommersiya və s. ilə bağlı yeni ideyaların yaranması, onların təsərrüfat fəaliyyətinin son səmərəsi, əlavə mənfəət əldə edilməsi baxımından qiymətləndirilməsi; yeni məhsulların (xidmətlərin) və məhsulun yeni istehsal metodlarının kəşf edilməsi; yeni texnologiyanın və səmərələşdirici təkliflərin tətbiqi; işgüzar müəssisələrin yeni təşkilati formalarının yaradılması; kapital qoyuluşlarının yeni maliyyələşmə mənbələrinin axtarılıb tapılması; əmtələrin (xidmətlərin) reallaşdırılmasının yeni forma və metodlarından istifadə edilməsi və s. çıxış edir.

Ölkə iqtisadiyyatını ümumi dinamizminin və tərəqqisinin təmin edilməsində innovasiya fəaliyyəti əvəzənilməz əhəmiyyətə malikdir. Bu baxımdan innovasiyalı idarəetmənin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı müasir xüsusiyyətləri, bu sahədə mövcud olan problemlər və onların həlli yolları mövzu ilə bağlı tədqiqatın əsas predmetini təşkil edir. Göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında bazar münasibətlərinə adekvat milli innovasiya sisteminin yaradılması və uğurlu fəaliyyəti bu prosesə mənfi təsir göstərən müxtəlif amillərin təsirini aradan qaldırmadan mümkün deyil. Respublikamızın sənaye müəssisələrində innovasiyaya mane olan amillərin cədvəldə verilmiş təsnifatından məlum olur ki, onlar iqtisadi, istehsal və digər amillər kimi fərqləndirilirlər və bu prosesdə iqtisadi amillərin xüsusi çəkisi daha yüksəkdir. Müxtəlif şirkətlərin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı innovasiya fəaliyyətləri «Azərsun holdinq», «Azpetrol» və «Azercell Telekom» BM-nin təmsalında tədqiq olunur. Həmin şirkətlərin uyğun olaraq respublikamızın yüngül və yeyinti, neft-qaz və mobil rabitə sənayesinin inkişafı istiqamətində gördüyü işlər, tətbiq etdikləri yeniliklər xüsusi olaraq vurğulanır. Buradan belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, ölkənin

texniki-iqtisadi cəhətdən tərəqqi etməsi, beynəlxalq bazara rəqabət qabiliyyətli və yüksək texnologiyalı məhsullarla çıxma bilməsi imkanı birbaşa olaraq hökumətin yerli və xarici firmalara innovasiya sahəsində yaratdığı əlverişli mühitdən və tətbiq etdiyi güzəştlərdən asılıdır.

Buraxılış işi üç fəsildən ibarətdir. I fəsildə innovasiya anlayışı, innovasiyalı idarəetmənin mahiyyəti, onun məqsəd və vəzifələri, özünəməxsus xüsusiyyətləri və təşkilati formaları əks olunmuşdur. II fəsil Azərbaycanla bağlı olub, innovasiyalı idarəetmənin ölkə iqtisadiyyatındakı müasir xüsusiyyətləri, mövcud problemlər, milli innovasiya sisteminin yaradılması zəruriliyi, ölkə iqtisadiyyatında müxtəlif şirkətlərin innovasiya fəaliyyəti və s. təhlil edilir. III fəsildə idarəetmənin effektivliyini artırma istiqamətləri, innovasiya sahəsində həyata keçirilməli olan tədbirlər, elmi-texniki tərəqqinin iqtisadi stimullaşdırılması və onun istehsal güclərinin effektivliyinin yüksəldilməsinə təsiri təsvir edilir.

FƏSİL I. İNNOVASIYALI İDARƏETMƏ VƏ ONUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

1. İNNOVASIYA ANLAYIŞI

İqtisadi ədəbiyyatlarda «innovasiya» anlayışına dair müxtəlif fikirlərə rast gəlmək olar. A.Abbasov qeyd edir ki, «innovasiya anlayışı ilk dəfə XIX əsrdə mədəniyyətşünaslıq üzrə elmi tədqiqatlarda bir mədəniyyətin bəzi elementlərinin digər mədəniyyətlərə daxil olmasını ifadə edirdi. Söhbət Avropa mədəniyyətinə Afrika və Asiya cəmiyyətlərinin ənənələrinin daxil olmasından gedirdi» (1, səh.67).

Hal-hazırda innovasiya fəaliyyəti sahəsində ümumi qəbul olunmuş terminologiya yoxdur. Tədqiqat obyektindən və predmetindən asılı olaraq, iqtisadi ədəbiyyatda innovasiyanı proses, sistem, dəyişiklik və nəticə kimi nəzərdən keçirirlər. XX əsrin 30-cu illərində innovasiya haqqında tədqiqatların əsasını qoyan Avstriya iqtisadçısı I.Şumpeter özünün «İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi» əsərində innovasiyaya texniki dəyişikliyin iqtisadi təsiri kimi baxmışdır. O, istehsal funksiyası çərçivəsində innovasiya sahibkarlığının mahiyyətini tapmağa cəhd etmiş və innovasiya prosesləri nəzəriyyəsinin əsaslarını tədqiq etmişdir. Yeniliyə texnologiyanın və idarəetmənin dəyişməsi kimi baxan alim, innovasiya prosesində sahibkarın rolunu qeyd etmiş və onu ixtira ilə yenilik arasında əlaqələndirici adlandırmışdır.

Dünya iqtisadi ədəbiyyatında «innovasiya» termini potensial elmi-texniki tərəqqinin yeni məhsul və texnologiyalarda öz əksini tapması kimi şərh olunur. Müxtəlif alimlər «innovasiya» anlayışını öz tədqiqat obyektinə və predmetlərindən asılı olaraq təhlil edirlər:

T.Ə.Quliyev göstərir ki, innovasiya yenilikdir, yeni fikrin məhsuludur (3, səh.438)

A.Abbasova görə innovasiya idarəetmə obyektinin dəyişdirilməsi və iqtisadi, sosial, ekoloji, elmi-texniki və digər növ effektin alınması məqsədilə yeniliklərin tətbiqinin son nəticəsidir (1, səh.88).

M.C.Ataşiyev, Q.S.Süleymanovun fikrincə, innovasiya bazar iqtisadiyyatına uyğun elm və texnikanın nailiyyətləri əsasında istehlakçıların tələbatını ödəmək məqsədilə yeni əmək məhsullarını təklif etmək üzrə tədbirlər olub, investisiyanın keyfiyyət tərəfini xarakterizə edir (2, səh.8)

T.Q.Evdokimova, Q.A.Maxovikova, N.F.Efimovaya görə innovasiya prosesini elmi biliyin innovasiya şəklinə düşməsi kimi yaxud ideyanın məhsul, texnologiya və ya xidmətə çevrilməsi prosesi kimi müəyyən etmək olar (5, səh.12-13).

V.Q.Medinskiy innovasiya dedikdə, aparılmış elmi tədqiqat yaxud edilmiş kəşf nəticəsində istehsalata tətbiq olunun və özündən əvvəlki analoqundan keyfiyyətcə daha yaxşı olan obyektə nəzərdə tutur (7, səh 5).

İnnovasiya – praktiki fəaliyyətdə istifadə olunan yeni və ya mütərəqqi texnoloji proses, bazarda realizə edilən yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul formasını almış innovasiya fəaliyyətinin son nəticəsidir (6, səh.5).

Fraskati rəhbərliyinə əsaslanaraq, (OESP 1993-cü ildə İtaliya şəhəri Fraskatidə qəbul olunub) innovasiya – bazara daxil edilmiş, praktiki fəaliyyətdə istifadə olunan yeni və ya təkmilləşdirilmiş proses və yaxud da ki, sosial xidmətlərə yeni yanaşma, həmçinin yeni və ya mütərəqqiləşdirilmiş məhsul şəklini alan fəaliyyətin son nəticəsi kimi müəyyən olunur.

«Elmi-Texniki Tərəqqi» lüğətində innovasiya yeni məmulat növlərinin, texnologiyaların, yeni təşkilati formaların tətbiqinə və işlənib hazırlanmasına, yaradılmasına yönəldilmiş yaradıcılıq fəaliyyətini ifadə edir.

Beləliklə, innovasiyanın dərk edilməsinə müxtəlif yanaşmaların təhlili belə bir qənaətə gəlməyə imkan verir ki, innovasiyanın məxsusi məzmunu dəyişikliklərdən ibarətdir, innovasiya fəaliyyətinin və innovasiya menecmentinin əsas funksiyası dəyişiklikləri optimal idarə etməkdir.

Y.Şumpeter bu cür dəyişikliklərin beş tipini fərqləndirirdi:

- 1) yeni texnika, yeni texnoloji proseslərdən və ya istehsalın yeni bazar təminatından istifadə edilməsini;
- 2) yeni xassələrə malik məhsulun tətbiqini;
- 3) yeni xammaldan istifadə edilməsini;

4) istehsalın təşkilində və onun material-texniki təminatında dəyişikliklər edilməsini;

5) yeni satış bazarının meydana çıxmasını.

Professor T.Quliyev həmin dəyişikliklərin təsnifatını aşağıdakı kimi verir: 1.İntellektual sferada; 2.Məhsuldar qüvvələrin maddi ünsürlərində; 3.Milli iqtisadiyyatın innovasiya bazasında; 4. İctimai əmək bölgüsündə; 5. Elmi potensialda; 6.İnnovasiya fəaliyyətinin resurs təminatında; 7.İnnovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması sistemində; 8.İnnovasiyanın investisiyalaşdırılmasında (3, səh.437)

İnnovasiya prosesi aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur:

- yeni növ məhsulun mənimsənilməsi və buraxılan məhsulun modernləşdirilməsi;

- yeni maşın, avadanlıq və materialların istehsala tətbiqi;

- yeni texnologiyaların və məhsulun yeni istehsal üsullarından istifadə edilməsi;

- istehsalın təşkili və idarəetmənin mütərəqqi metodları, vasitələri və qaydalarının tətbiqi.

İnnovasiya prosesi əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi, tədavül xərclərinin azaldılması və məhsul satışında keyfiyyət tələbatlarının yüksəldilməsi və qiymətin aşağı salınması ilə müşahidə olunur. Məhz yeniliklərin dəqiq mexanizminə arxalanaraq, şirkətlər öz məhsullarının rəqabətə davam gətirməsini təmin edir və tələbatın formalaşmasında təşəbbüsü əldə saxlayırlar.

Professor A.Abbasovun fikrincə, elmi-texniki tərəqqi və istehsalın inkişafı nöqtəyi-nəzərindən innovasiya fəaliyyəti beş cür olur:

1. Böyük innovasiya. Bunların nəticəsində inqilabi yeniliklər həyata keçirilir ki, istehsal strukturunu, idarəetməni və iqtisadi inkişafın sürətini kökündən dəyişir.

2. Radikal innovasiya. Elmi ideyalar və ixtiralarla nəticələnir ki, bunların da əsasında texnoloji sistemlərin keyfiyyətinin kökündən dəyişdirilməsi və yeni istehsal sahələrinin yaranması mümkün olur.

3. Prinsipial innovasiya. Böyük ixtiralar və elmi-texniki təkliflərlə nəticələnir ki, bunların da bazasında texnikanın yenisi ilə əvəz edilməsi, fundamental elmi prinsipin saxlanması şərti ilə yeni texnologiya yaranır.

4. Təkmilləşdirilmiş innovasiya. Mövcud texnologiyanın, obyektlərin, məhsulun və texnikanın təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş innovasiyadır. Bunun nəticəsində yeni ixtiralar meydana çıxır ki, onlar da buraxılan məhsulun əsas texniki-iqtisadi göstəricilərinin yaxşılaşmasına nail olur.

5. Sadə innovasiya. Bunun vasitəsilə istehsalda istifadə edilən texnika və texnologiyanın texniki-iqtisadi parametrlərinin bir müddət saxlanmasına nail olunur (1, səh.89).

İnnovasiyanın belə siniflərə bölünməsi dünya bazarında liderliyi əldən verməmək, kapitalın investisiya riskini azaltmaq və elmi-texniki inkişafın idarə olunması strategiyasının formalaşması zamanı istifadə etmək üçün lazımdır.

Yenilikləri əsasən iki qrupa bölmək olar: maddi-texniki və sosial.

Maddi-texniki yeniliklər:

- texnika (avadanlıqlar, cihazlar, EHM və s.);
- texnologiya (istehsal prosesləri);
- sənaye materialları (xammal və son məhsul) aid edilir.

Sosial yeniliklər:

- iqtisadi (yeni vergilər sistemi, qiymətləndirmə, əmək haqqı sistemi, göstəricilər və s.);
- təşkilati-idarəetmə (yeni təşkilati strukturlar, qərarların hazırlanması və onların yerinə yetirilməsinə nəzarət və s.);
- sosial idarəetmə (icra, səhmdar cəmiyyətin fəaliyyətində dəyişikliklər, tərbiyə işi, rəhbərin seçilməsi və s.);
- hüquqi (əsasən təsərrüfat qanunvericiliyində baş verən dəyişikliklər);
- pedaqoji (tədris metodları, tərbiyə metodları) aid edilir.

Maddi-texniki və sosial yeniliklər arasında qarşılıqlı əvəzetmələr vardır.

Belə ki, müəssisədə əmək məhsuldarlığı yeni texnikanın və texnologiyanın tətbiqi vasitəsilə və həmçinin əməyin təşkili və stimullaşdırılmasının mütərəqqi

formalarının tətbiqi sayəsində yüksələ bilər. Bir sıra hallarda ikinci yol daha əlverişli və ucuz başa gəlir.

Beləliklə, innovasiya biznesi müxtəlif sahələrdə yeniliklərin, yeni qaydaların yaradılması və təcrübədə istifadə edilməsi prosesidir. Sənaye müəssisələrinin elmi-texniki tərəqqinin son nailiyyətləri əsasında modernləşdirilməsi, mütərəqqi texnologiyaların tətbiqi, bazarda amansız rəqabətə davam gətirə bilən yüksək keyfiyyətli məhsul istehsalının artırılması innovasiya biznesinin inkişafından daha çox asılıdır. İnnovasiya sferasında iqtisadi mühitin dəyişilməsini müəyyənləşdirən bir sıra vəziyyətləri araşdırmaq və onları biznes fəaliyyətində nəzərə almaq olduqca vacibdir.

1.2 İnnovasiyali idarəetmənin mahiyyəti, onun məqsəd və vəzifələri, əsas funksiyaları

XX əsrin 80-ci illərində elmi-texniki tərəqqinin elm tutumlu sahələrdə coşqun inkişafı innovasiyanın idarəedilməsi prosesinin müstəqil idarəetmə obyektini kimi ayrılmasını şərtləndirdi. Nəticədə elmi-tədqiqat və təcrübə konstruktor işləri (ET və TKI), istehsal və satış bölmələri arasındakı şaquli əlaqələrdən istifadə edən innovasiya fəaliyyətinin hər tərəfli idarə edilməsinin çevik strukturu meydana gəldi. İnnovasiya prosesinin idarə edilməsi sistemi aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- 1) yüksək səviyyədə ixtisaslaşdırılmış bölmələr yaradılmasını (şuralar, Komitələr və ya texniki siyasətin işlənilib hazırlanması üzrə işçi qrupları);
- 2) innovasiya fəaliyyətini əlaqələndirmək üçün ayrı-ayrı məhsullar üzrə mərkəzi xidmətin yaradılmasını;
- 3) yeni məhsulların işlənilib hazırlanması üzrə mərkəzlər və ya məqsədli layihə qruplarının ayrılmasını;
- 4) istehsal bölmələrinin tərkibində innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan

ET və TKI şöbələrinin, laboratoriyalarının, elmi mərkəzlərin rolunun yüksəldilməsini;

5) vençur bölmələrin və innovasiya fəaliyyətini stimullaşdıran xüsusi fondların yaradılmasını;

6) yeniliklər sahəsində məsləhət xidməti köməyinin təşkilini;

7) yeni texnologiyanın mənimsənilməsi üzrə xüsusi sahə laboratoriyalarının yaradılmasını (4, səh. 803).

İnnovasiya menecmenti kompaniyanı idarəetmənin, rəhbərliyin ali səviyyəsində həyata keçirilən strateji idarəetmə istiqamətlərindən biridir. Onun məqsədi aşağıdakı sahələrdə firmaların elmi-texniki və istehsal fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini müəyyən etməkdir: yeni məhsullar işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsi (innovasiya fəaliyyəti); buraxılan məhsulun modernləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi; ənənəvi məhsul növləri istehsalının daha da inkişaf etdirilməsi; köhnəlmiş məhsulların istehsalatdan çıxarılması.

İnnovasiya menecmentində əsas diqqət strategiyanın işlənilib hazırlanmasına və onun reallaşdırılmasına istiqamətlənmiş tədbirlərə verilir. Yeni növ məhsullar işlənilib hazırlanması və buraxılması firmanın strategiyasının daha üstün istiqamətləri olur. Professor A.Abbasovun fikrincə müəssisənin innovasiya strategiyası seçilərkən aşağıdakı məsələlərin həlli nəzərə alınmalıdır:

1) bazar konyunkturasına uyğun olaraq məhsulun çeşidinin təzələnməsi və onların istehsal texnologiyasının təkmilləşdirilməsi, yəni məmulatın və texnoloji proseslərin mənimsənilməsi. Bu, müəssisənin maliyyə fəaliyyətini sağlamlaşdırmağa və xarici biznes mühiti dəyişilən zaman müəssisənin bazar mövqeyini qoruyub saxlamağa imkan verir;

2) istehsal, xidmət və idarəetmə proseslərinin səmərəli təşkili. Buna nail olmaq üçün müəssisənin funksional və istehsalat strukturunu təkmilləşdirmək və maddi-texniki bazasını yaxşılaşdırmaq, işçilərin peşə-ixtisas səviyyəsini yüksəltmək, mövcud resurslardan daha səmərəli istifadə etmək lazımdır;

3) müəssisənin xarici iqtisadi fəaliyyətinin dəqiq qiymətləndirilməsi və müvəffəqiyyətlərin aşkarlanması. Bu, əlbəttə beynəlxalq bazarda amansız rəqabətə davam gətirə bilən yüksək keyfiyyətli məhsulların istehsalını tələb edir;

4) ekoloji tarazlığın qorunması, ətraf mühitin mühafizəsi ilə əlaqədar problemlərin həlli. Bu qəbildən olan problemlərin həlli tullantısız texnologiyaların işlənməsi və tətbiqi, istehlakçı üçün ekoloji cəhətdən təhlükəsiz məhsul istehsalını, təbiəti mühafizə qurğularının inşası üzrə konkret tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur (1, səh.93).

İnnovasiya fəaliyyəti firmanın marketinq fəaliyyətinin üzvü tərkib hissəsini təşkil edir. Bu, xüsusi ilə elmtutumlu məhsullar istehsalı ilə məşğul olan firmalara aiddir. Onlarda ET və TKI xidmətinin marketinq xidməti ilə daha sıx qarşılıqlı təsirləri müşahidə olunur.

ET və TKI bölməsi istehlakçılardan daxil olan ideya və işləmələrin transformatoru olur. Onlar məhsul üzrə marketinq proqramının işlənilib hazırlanmasında fəal iştirak edirlər. Tələbatın öyrənilməsi ilə ET və TKI-ri arasında əks əlaqə mövcuddur. Bu əks əlaqə ET və TKI-ri prosesində istehlakçıların tələbatlarını maksimum dərəcədə nəzərə almağa və yeni məmulatların texniki-iqtisadi göstəricilərinə uyğun olaraq bu tələbatda düzəlişlər aparmağa imkan verir.

Firmanın innovasiya siyasətində başlıca məsələlər ET və TKI-nin əsas məqsədini formalaşdırmaq, onun aparılması müddətini müəyyən etmək, konkret praktiki məqsədlər şəklində nəticələri qiymətləndirmək, yeni məhsulların tətbiqi müddətini qısaltmaqdır.

«Yeni məhsul» anlayışı. İstehsalı və satışı mövcud çeşidə əlavə edilən yeni adlı əmtələri adətən yeni məhsullar adlandırırlar. Mövcud məmulatların sadə təkmilləşdirmələri buna aid deyil. Yeni məmulat ya prinsiplial cəhətdən tam yeni məhsul ola bilər, ya da ki, məhsulun özünü dəyişdirmədən yeni mexanizmlərin və qurğuların kombinasiyası ola bilər.

İnnovasiya prosesinin əsas mərhələləri aşağıdakılardır:

I mərhələ. Daxil olmuş ideyaların sistemləşdirilməsi:

- bazardakı texnoloji dəyişikliklər haqqında, ET və TKI-ləri bölməsindən, istehsal şöbələrinin marketing xidmətindən, firmanın satış aparatından, son istehlakçılardan (arzu, tələb, reklamasiya) daxil olan yeniliklər haqqında informasiya toplamaq;

- məhsulun işlənilib hazırlanması və mənimsənilməsinə münasibətdə, riskin dərəcəsi və ölçüsünün müəyyənləşdirilməsində firmanın potensial imkanları haqqında informasiya toplamaq;

- məqsədli bazarlar və onların inkişafının uzun müddətli meylləri haqqında informasiya toplamaq.

II mərhələ. Aşkar edilmiş ideyaların seçilməsi və yeni məhsul ideyasının işlənilib hazırlanması:

- ideyanın imkanlarının və praktiki olaraq reallaşdırılmasının müəyyən edilməsi;

- yeni və ənənəvi məmulatın texnoloji ümumiliyi dərəcəsinin aydınlaşdırılması;

- yeni məhsulun firmanın imici və strateji inkişafı ilə uyğunluğu.

III mərhələ. Yeni məhsulun iqtisadi effektivliyinin təhlili – marketing proqramının işlənilib hazırlanması:

- ideyanın konkret layihə şəklini aldığı halda məhsulun texniki cəhətinin işlənilib hazırlanması;

- məhsulun texniki-iqtisadi xarakteristikasının müəyyən edilməsi, onun keyfiyyət və istehlak xüsusiyyətlərinin qiymətləndirilməsi;

- potensial bazar tələbatının və satışın həcmnin qiymətləndirilməsi;

- yeni məhsulun yaradılmasına və mənimsənilməsinə çəkilən xərclərin (investisiyaların) və yeni məhsulun özünü ödəmə müddətinin müəyyən edilməsi;

- yeni məhsullar istehsalı üçün zəruri olan xərclərin miqdarı: texnoloji, maşın və avadanlıqlar, xammal və material, kadr heyəti, maliyyə;

- yeni məhsulun mənimsənilməsi müddəti və onunla bazara çıxmaq;

- yeni məhsul istehsalının rentabelliyyətinin (mənfəətliliyinin) təhlili və qiymətləndirilməsi, məhsul üzrə marketing proqramının işlənilib hazırlanması.

IV mərhələ. Yeni məhsul yaradılması:

- firmanın bölmələri üzrə vəzifələri bölüşdürməklə yeni məhsulun konkret inkişaf proqramının işlənilib hazırlanması;

- nümunə yaradılması və texniki sınaq keçirilməsi (ekoloji cəhətdən təmizliyin, təhlükəsizliyin yoxlanılması və s.);

- əmtəənin adının, onun əmtəə nişanının, tərtibinin, quraşdırılmasının, markalanmasının müəyyən edilməsi.

V mərhələ. Bazarda testləşdirmə:

- qiymət və digər kommersiya şərtləri ilə (qiymətdə, kreditdə güzəştlər edilməsi və s.) üç aydan az olmayan müddətdə məhdud bazarda testləşdirmə;

- optimal reallaşdırma kanalının seçilməsi;

- reklam vasitələri və metodlarının seçilməsi;

- texniki xidmətin təşkili.

VI mərhələ. Məhsul üzrə marketing proqramı əsasında yeni məmullatın istehsalatda (kütləvi, seriyalı) tətbiqi haqqında qərar qəbul edilməsi. Bu özündə aşağıdakıları əks etdirir:

- yeniliklərin kommersiya cəhətdən əsaslandırılması: satışın həcmi, məhsulun rentabelliği, tələb və tələbatın ödənilməsi dərəcəsi, satış kanalı və metodları, bu tip məhsulların satışı təcrübəsinin olması; firmanın bazardakı məşhurluğu və şöhrəti; alıcılar və istehlakçılarla olan əlaqələrin sabitliyi;

- firmanın istehsal imkanları: mövcud güclərdən istifadə edilməsi, resurslarla, ixtisaslı heyətlə təmin olunma;

- maliyyə imkanları: kütləvi istehsala və satışa qoyulan investisiyanın ümumi məbləği; maliyyələşdirmə mənbələri, nəzərdə tutulan nəticələr – hesabat dövründə mənfəətlilik və ya zərərlə işləmək;

- normativ göstəricilərə – standartlara, ölkədə məhsul satılmasını nəzərdə tutan dövlət normalarına uyğunluq;

- yeniliyin patent müdafiəsinin təmin edilməsi (4, səh.796).

Bildiyimiz kimi, idarəetmə özündə strateji marketing planlaşdırma, təşkil etmə, nəzarət, motivasiya, tənzimləmə və sair fəaliyyətlərin kəsilməz əlaqələrini birləşdirir.

Bunun əsasında da innovasiya menecmentinin funksiyaları müəyyən olunur. Innovasiya menecmentinin funksiyaları iki qrupa bölünür:

- 1) əsas funksiyalar;
- 2) köməkçi funksiyalar.

Əsas funksiyalara planlaşdırma (strateji, cari, operativ), təşkilətmə, motivləşdirmə və nəzarət aiddir. Innovasiya menecmentinin köməkçi funksiyalarına isə sosial-psixoloji və texnoloji (yaxud prosesual) funksiyalar daxildir. Planlaşdırma menecmentin əsas funksiyası olmaqla təşkilatın qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaq yollarını və vasitələrini birləşdirən bir prosesdir (5, səh.21-22).

İnnovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılmasının əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- İnnovasiyaların yenilik xarakterinə görə planların qeyri-müəyyənliyi, onların uzunmüddətli hazırlanması və tətbiqi;
- Yüksək riskli investisiya qoyuluşu;
- Tədqiqat obyektini və predmetinin daimi dəyişməsi;
- İnnovasiya menecmentinin komponentlərinin unifikasiya və standartlaşdırma səviyyəsinin aşağı olması;
- İnnovasiya fəaliyyəti nəticəsində rəqabət üstünlüyünün əldə edilməsi.

Təşkil etmə prosesi – menecmentin funksiyası olmaqla, idarəetmə və istehsal prosesinin real planlar üzrə kompleks vəhdətidir. Rasional təşkilətmənin əsas prinsipləri aşağıdakılardır: mütənasiblik, daimilik, paralellik, dəqiqlik, ritmlilik (2, səh.51).

Mütənasiblik prinsipinin həyata keçirilməsi vahid proseslərin ayrı-ayrı yerlərdə bərabər bir çıxış gücünün olmasını təmin edir.

Burada informasiya, material ehtiyatları, kadr və s. nəzərə alınır.

Mütənasiblik

$$Kt = \frac{D_{tin}}{M_{tax}}$$

burada, D_{tin} - işçi yerinin minimal çıxış gücü;

M_{tax} - işçi yerinin maksimal çıxış gücü.

Kəsilməzlik prinsipi iş müddətinin ümumi proseslərin müddətinə olan nisbəti kimi təyin edilir.

$$Kk = \frac{T_{is}}{T_{rt}}$$

T_{is} - iş müddəti;

T_{rt} - proseslərin müddəti.

Paralellik prinsipi zaman daxilində əməliyyatların birləşdirilməsinin səviyyəsini xarakterizə edir. Əməliyyatların birləşməsi növləri işə ardıcıl, paralel və ardıcıl-paralel olur.

$$P_{rar} = \frac{T_{rr}}{T_{ra}}$$

T_{rr} - proseslərin paralelliyi;

T_{ra} - proseslərin ardıcılığı.

Dəqiqlik prinsipi əmək predmetinin keçid yolunun optimallığını xarakterizə edir.

$$K_{or} = \frac{D_{or}}{D_f}$$

D_{or} - keçid yolunun optimal uzunluğu;

D_f - faktiki keçid yolu

Ritmlilik prosesi — zaman daxilində proseslərin bərabər icra edilməsini xarakterizə edir.

$$K_{rit} = \frac{\sum V_{if}}{\sum V_{ir}}$$

V_{if} - təhlil edilən zaman daxilində yerinə yetirilən işin faktiki həcmi;

V_{ir} - işin planlaşmış həcmi;

Nəzarət - proqnoz, plan, yazılı və şifahi tapşırıqlar, sənədlər, idarəedici qərarların həyata keçirilməsini təmin edən menecment funksiyasıdır. Nəzarətin növləri az deyil. Lakin biz yalnız innovasiya menecmenti üçün daha çox əhəmiyyət kəsb edən üç növü üzərində dayanacağıq. Ümumiyyətlə, nəzarətin 4 mərhələsini qeyd etmək olar:

1. Monitoring və nəticələrin təhlili;
2. Əldə edilmiş nəticələrin plan üzrə müqayisə edilməsi və satışın müəyyən edilməsi;
3. Meydana gəlmiş vəziyyətin nəticələrinin proqnozlaşdırılması;
4. Fəaliyyətlərin korreksiya edilməsi;

Bütün bunlar vaxt, xərc və keyfiyyət nəzarətidir. Yəni, layihə tələb olunun vaxt ərzində yerinə yetirilməli, onun icrası zamanı büdcədən kənarlaşmama və əmtəə keyfiyyətinin lazımi səviyyədə saxlanması həyata keçirilməlidir.

Motivləşdirmə – menecmentin funksiyası olmaqla, özünü və başqa insanları (müəssisə və ya şəxsi məqsədlərə nail olmaq üçün) bu və ya digər işlərin həyata keçirilməsinə inandırmaq prosesidir.

İnnovasiya menecmentinin qeyd edilən funksiyaları qarşılıqlı əlaqədə olub bir-birini tamamlayırlar.

1.3 İNNOVASIYA MENECEMENTİNİN TƏŞKİLATİ FORMALARI

İnnovasiya menecmenti yeniliklərin daim axtarılmasını qarşıda əsas məqsəd kimi qoyur: yeni ideyalar, məhsullar, xidmətlər, həmçinin yeniliklərin yaradılması və tətbiqini həyata keçirəcək təşkilati formalar.

Belə ki, yeniliklər üçün yeni təşkilati formalar, məhsul istehsalı üçün isə yeni texnologiyaya və təşkilati quruluşa malik müəssisələr lazımdır.

İnnovasiya biznesinin təşkilati strukturları içərisində xüsusi rol kiçik firmalara aiddir. Kiçik kollektivlər həddən çox çevikdirlər və yeni ideyaları hiss etmək və onları işləyib yaymaq üçün səfərbərdirlər. İnnovasiya biznesini həyata keçirən təşkilati-hüquqi formalar çox müxtəlif ola bilər: vençur firmalar, eksplərent firmalar, patent firmalar, kommutant firmalar, violent firmalar, biznes inkubatorlar, texnoparklar (1, səh.95).

Vençur firmalar – kiçik innovasiya müəssisələri içərisində xüsusi yer tutur və onlara çox vaxt «riskli firmalar» deyilir. Vençur firmalar – yeni məhsul və xidmətlərin tədqiq edilməsi, hazırlanması və istehsalı istiqamətində ixtisaslaşırlar. Bu firmaların yaradıcıları alimlər – tədqiqatçılar, mühəndislər və ixtiraçılardır. Vençur firmalar əsasən elmtutumlu sahələrdə daha geniş şəkildə yayılmışdır.

Vençur biznesi-riskli layihələrin reallaşdırılmasına yönələn sahibkarlıq fəaliyyətidir. Əgər riskli layihələrin reallaşdırılması uğurlu olursa, yüksək gəlir gətirə bilər. Əksinə, layihələr zərərlə nəticələnərsə, onda zərər bütün iştirakçılar arasında bölüşdürülür. Şəkil.1-də kiçik yüksək texnologiyalı firmalara vençur kapitalının qoyuluşu təsvir edilmişdir (4, səh.825)

Vençur kapitalı iki vektorla təsvir olunur: formal və qeyri-formal.

Formal sahədə bir sıra investorların resurslarını birləşdirən «vençur kapitalı firmaları» (VKF) üstünlük təşkil edirlər. Bu investorlara daxildir: korporasiyalar, xüsusi və dövlət təqaüd fondları, bir sıra fiziki şəxslər və vençur kapitalistlərinin özləri – VKF-nin sahibləri.

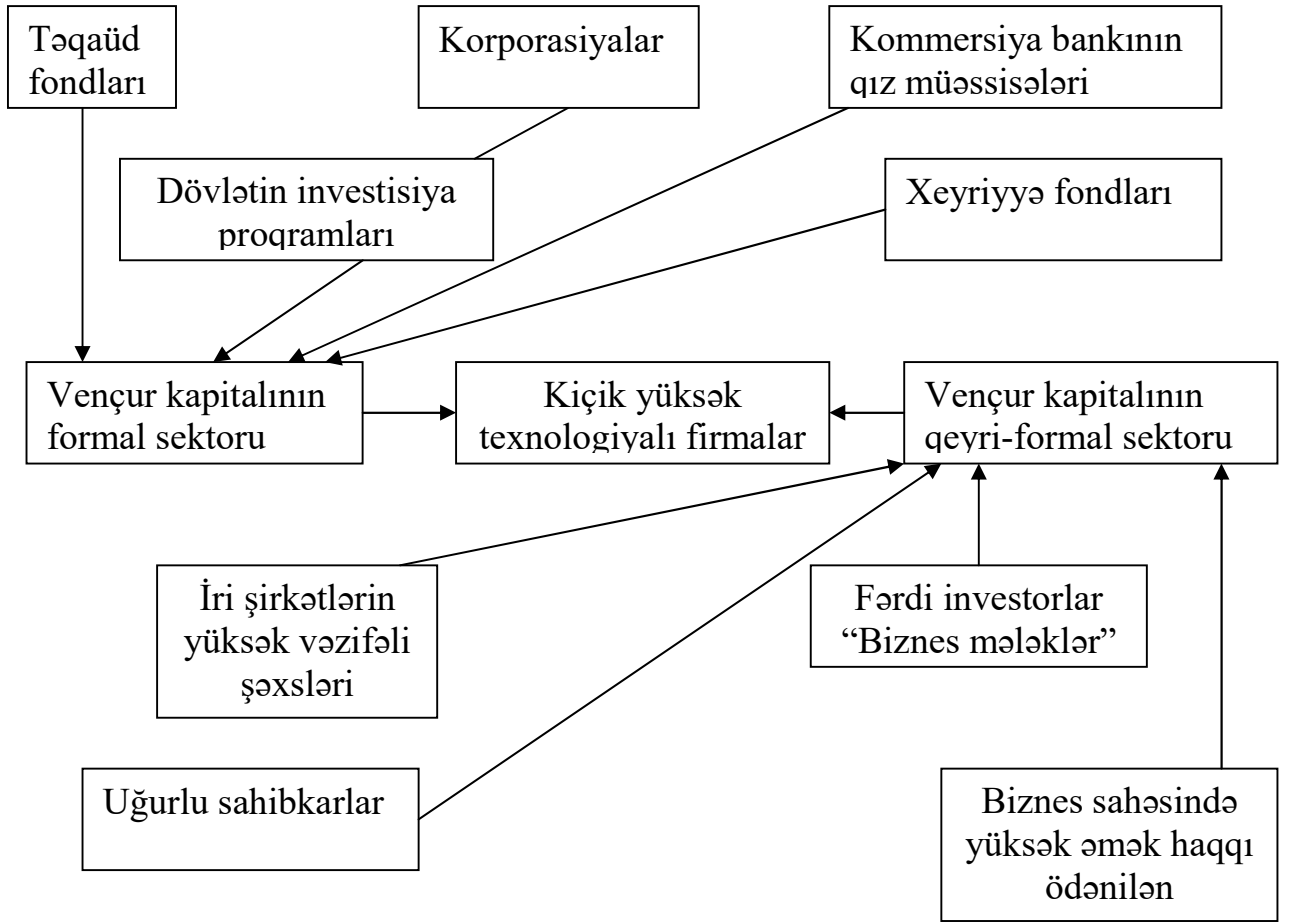
VKF-dən başqa, formal sektor özündə kommersiya banklarını, qız şirkətlərini və eləcə də dövlət investisiya proqramlarını da birləşdirir.

Qeyri-formal sektor-«biznes mələklər» adlandırılan vençur kapitalının şəxsi investorları və eləcə də yenidən yaradılmış kiçik firmaların ailə üzvləridir.

«Biznes-mələklər» - bura əsasən, peşəkarlar, uğurlu sahibkarlar və eləcə də iri şirkətlərdə yüksək vəzifə tutan, biznes sahəsində yüksək əmək haqqı alan mütəxəssislər (hüquqşünaslar, məsləhətçilər və s.) daxildir.

Müasir kiçik vençur müəssisələr çevik və səfərbər strukturlara malik olub, yüksək və məqsədyönlü fəallığına görə fərqlənirlər. Ona görə də inkişaf etmiş dövlətlər vençur firmaların fəaliyyətini alqışlayır və hərtərəfli dəstəkləyirlər.

Eksplərent firmalar «pioner» firmalar adını almışlar. Bu növ firmalar ixtiraçılıq fəallığının maksimum mənfəət əldə etmə tsiklində iştirak edir və yeni məhsulun ilk dəstəni istehsal edirlər. Eksplərent firmalar vençur firmalar kimi ölçülərinə görə çox böyük deyillər. Eksplərent firmalar texnoloji fəal sahələrdə, xüsusilə elektronika, kimya sənayesində, əczaçılıq istehsalı sahələrində yaradılır və fəaliyyət göstərirlər.

Şəkil. 1.1. Kiçik yüksək texnologiyalı firmaya vençur kapitalının investisiyası

Patent firmalar – adətən, bazarın məhdud seqmentində fəaliyyət göstərirlər, modaların, reklamların və digər vasitələrin təsiri ilə tələbləri ödəyirlər. Onlar məhsul buraxılışının artımı mərhələlərində və eyni zamanda ixtiraçılıq fəallığının azalması mərhələsində fəaliyyət göstərirlər.

Kommutant firmalar – məhsul buraxılışı tsiklinin enmə mərhələsində fəaliyyət göstərirlər. Onların elmi-texniki siyasəti məhsul istehsalının vaxtında başlanmasını, məmulatın texnoloji xüsusiyyətlərinin dərəcəsi haqqında qərarların qəbul edilməsini tələb edir. Komutant firmalar yerli, milli tələblərin təmin olunmasına yönəlir, innovasiyanın istehsal tsiklinin müxtəlif mərhələlərini – məhsulun istehsala verilməsindən məhsulun texnologiyasında dəyişikliklərə qədər – konkret yerli şəraitə uyğunlaşdırır.

Violent firmalar «güclü» strategiyaya malik olan firmalardır. Bu firmalar iri kapitalla, yüksək səviyyəli mənimsənilmə texnologiyasına malikdirlər. Onlar geniş istehlakçılar dairəsi üçün iri seriyalı və kütləvi məhsul istehsalı ilə məşğul olurlar və maksimum mənfəət əldə etməyə çalışırlar. Odur ki, violent firmalar istehsalın genişləndirilməsi, maşın parkının və avadanlığın dəyişməsi üçün innovasiyaya investisiya qoymağa çalışırlar.

Biznes inkubator – orijinal elmi-texniki ideyanı realizə edən, kiçik innovasiya firmalarının səmərəli fəaliyyətini təşkil etmək üçün əlverişli şərait yaradan ixtisaslaşdırılmış strukturudur. Biznes inkubator bir sıra funksiyaları yerinə yetirir:

- təcrübə istehsalı güzəştli şərtlərlə avadanlıqla təmin etmək, məsləhət xidməti göstərmək, hüquq və informasiya sferasında kömək göstərmək;
- riskli texnologiyaların təcrübə işlərini aparmaq;
- təşkilati funksiyaların həyata keçirilməsinə kömək etmək.

Inkubator – kiçik elm tutumlu firmaların yaradılması və inkişafına maddi, maliyyə, təşkilati-idarəetmə və tədris-pedaqoji kömək göstərən strukturudur. Bu strukturun üstünlüyü ondadır ki, büdcə xərcləri tələb etmir. Öz xərclərini ödəmə innovasiya firmalarının gələcək gəlirlərində iştirak hesabına həyata keçirilir. Onların ali müəssisələrin yanında və ya nəzdində yaradılması yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin məşğulluğu probleminin həllinə şərait yaradır.

Amerikan mütəxəssislərinin bəzi hesablamalarına görə hər 5 yeni kiçik müəssisədən orta hesabla 3-ü birinci 6 il ərzində müflisləşir, «inkubatorların» olması firmanın mövcudluğunun 3 ili ərzində müflisləşmə səviyyəsini orta hesabla 50% aşağı salmağa imkan verir. Baxmayaraq ki, «inkubatorlardakı» bəzi firmalar sürətlə inkişaf edirlər və satış həcmələrini 10-30 mln. dollara çatdırırlar, onlar inkubator mərkəzlərində 4-5 il qalaraq, onların köməyindən istifadə edirlər.

Texnopark – tədrisin, elmin və istehsalın xüsusi inteqrasiya forması olub, işçilər üçün yaşayış yeri, təhsil almaq və lazımı qaydada istirahət etmək imkanı verən və məişət şəraitinə malik olan icarəyə götürülmüş və yaxud onun mülkiyyəti olan ərazidir.

Texnoparkın təşkilati strukturu özündə iki səviyyəni birləşdirir: strateji və operativ. Şəkil 1.2-də texnoparkın təşkilati quruluşu verilmişdir (4, səh.818).

Strateji səviyyə müşahidə və direktorlar şurası ilə təmsil olunur. Texnoparkın ali idarəetmə orqanı direktorlar şurasıdır. Onun tərkibinə texnoparkın təsisçiləri daxil olurlar.

Müşahidə (ekspert) şurası texnoparkın ali elmi-metodiki idarəetmə orqanıdır və direktorlar şurasının aparıcı alimlərindən formalaşır. Ekspert şurasına mütləq texnoparkın baş təsisçisinin nümayəndəsi daxil olmalıdır. Şuranın funksiyalarına yoxlamaların aparılması və texniki layihələrin seçilməsi, eləcə də ümumilikdə texnoparkın inkişafı barədə məsələlərdə məsləhətlər verilməsi daxildir.

Bilavasitə idarəetmə və inkişafın qısamüddətli strategiyasının işlənilib hazırlanması elmi parkın icraçı müdiriyyəti tərəfindən həyata keçirilir. İcraçı müdiriyyətin tərkibinə baş direktor, layihələr üzrə menecer (eyni zamanda maliyyə direktoru) daxildir.

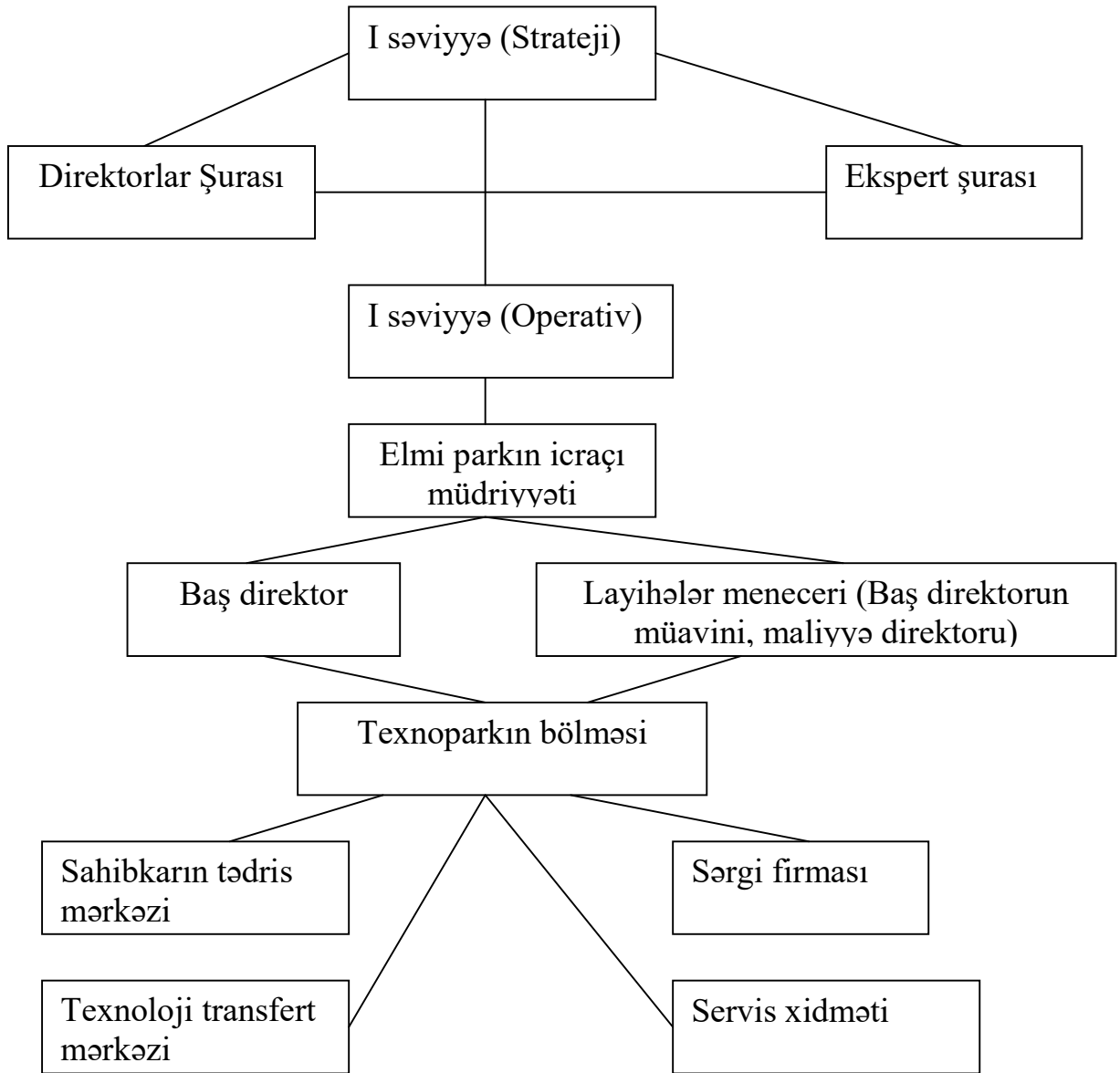
Parkın strukturuna konkret funksiyaları icra edən bir sıra bölmələr daxil ola bilər. Məsələn, elmi parkın quruluş bölmələri: sahibkarların tədris mərkəzi, servis xidməti, texnologiya transfert mərkəzi, sərqi firması.

Sahibkarların tədris mərkəzi kiçik firmaların rəhbərlərinin tədrisinin təşkili və aparılması; milli və xarici məsləhətçiləri və ekspertləri cəlb etməklə innovasiya sahibkarlığının dəstəklənməsi məsələləri üzrə dəyirmi masaların, milli və beynəlxalq konfransların təşkili üçün mövcuddur.

Servis xidməti bölməsi telekommunikasiya və rabitə vasitələrinin, konfrans-zalın verilməsi üzrə, iştirakçıların qeydiyyatının təşkili üzrə, sinxron tərcümə və texniki nümayiş vasitələrindən istifadə kimi xidmətlər göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, bütün texniki xidmətlər pulludur.

Texnoloji transfert (ötürmə) mərkəzi texnologiyaların elmdən istehsala ötürülməsi mexanizminin formalaşdırılması və istifadəsi məqsədi ilə yaradılır. Mərkəzin yerinə yetirdiyi əsas funksiyalar: informasiyaların yüksək texnologiyalarla yığılması və emalı; elmi-texniki işləmələrin yoxlanılması və onların milli və xarici bazarlarda irəliləməsi imkanını müəyyən edən şərtlərə uyğunluğu; həm milli, həm də

mümkün xarici istehlakçılar, sifarişçilər və investorlar barəsində verilənlər bazasının formalaşdırılması. Mərkəz həm də texnologiyaların, istehlakçıların və eləcə də investorların axtarılması məqsədi ilə reklam tədbirlərini də təşkil edir.

Şəkil 1.2. Texnoparkın təşkilati quruluşu

Sərgi firması elmi parkın bir bölməsi olaraq təşkilata sərgilərin yerləşdirilməsi və rəsmiləşdirilməsini də daxil etməklə, onların təşkilində kömək göstərir.

Almaniyada ən yeni texnologiya və texnikanın bazasında perspektivli məhsul növlərinin işlənilib hazırlanması və istehsalı üçün yaradılan «texnoloji parklar» geniş yayılmışdır. «Texnoloji parklar» universitetlərlə və elmi-tədqiqat mərkəzləri ilə sıx

əlaqələrə malikdirlər. Texnoloji parkların yaradılmasının əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- Daha qabaqcıl, elmtutumlu istehsal sahələrində (mikroelektronika, biotexnologiya və s.) elmi-texniki siyasətin sürətləndirilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması, elm və sənayenin qarşılıqlı təsiri əsasında elmi-tədqiqat işlərinin nəticələrinin kommersiyalaşdırılması;

- Ənənəvi sənaye regionlarında struktur dəyişiklikləri proseslərinin sürətləndirilməsi, yeni elmtutumlu istehsal sahələrinin Avropanın digər zonalarına yerdəyişməsinin qarşısını almaq cəhdi;

- Ölkənin ayrı-ayrı regionlarında işsizlik səviyyəsinin ixtisarı.

FƏSİL II. İNNOVASIYALI İDARƏETMƏNİN AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINDAKI MÜASİR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

2.1. MİLLİ İNNOVASIYA SİSTEMİNİN YARADILMASININ ZƏRURİLİYİ

Milli innovasiya sistemi dedikdə, ümumiyyətlə, yeni bilik və texnologiyaların istehsalı və yayılması prosesinin bütün iştirakçılarının məcmusu və həmçinin onların arasında bu proses zamanı təzahür edən münasibətlərin məcmusu başa düşülür.

Azərbaycanın innovasiya sisteminin yaradılmasını və innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsini şərtləndirən əsas amillər aşağıdakılardan ibarətdir:

- iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi, yeni texnologiyalar sahəsində imkanların beynəlxalq iqtisadi əlaqələrdə istifadəsi;
- elmi-texniki və innovasiya sferalarında dövlət siyasətinin aparılması;
- elmi nəticələrin ənənəvi inzibati-amirlik metodları ilə tətbiqinin yenisi ilə əvəz edilməsinin labüdlüyü;
- ölkənin əmək potensialının bütün növləri və ilk növbədə yüksək ixtisaslı kadrlar üçün iş yerlərinin yaradılması zərurəti;
- elm tutumlu istehsal mədəniyyətinin yenidən bərpa edilməsi (1, səh.105).

Uzun müddət yaşadığımız mərkəzləşdirilmiş, inzibati amirlik idarəçiliyi sistemindəki innovasiya sisteminin əsas xüsusiyyətlərindən biri bu sistemdə xüsusi mülkiyyətin və ən başlıcası xüsusi intellektual mülkiyyətin olmaması idi. Xüsusi mülkiyyətin olmaması innovasiya mülkiyyətin olmaması idi. Xüsusi mülkiyyətin olmaması innovasiya fəaliyyətinin əsasını təşkil edən kommersiya marağının olmaması deməkdir. Ciddi planlaşdırılan təsərrüfat plan göstəricilərinin yerinə yetirilməsini kommersiya yolu ilə deyil, inzibatçılıq üsulları ilə təmin edirdi. İnnovasiya fəaliyyətinin aktivləşməsinə mane olan əsas səbəblərdən biri də nazirlik və idarələr arasında daxili mənafelərin üstünlüyü idi.

Təbii ki, keçmiş SSRI-nin tərkibində olan zaman Azərbaycan Respublikası özünün tam və vahid innovasiya sisteminə malik deyildi. Bu sistemin tərkib hissələri

olan elmi-texniki və istehsalat potensialları ayrı-ayrılıqda SSRI-nin müvafiq komplekslərinə daxil idilər. SSRI miqyasında həyata keçirilən məqsədli elmi-texniki proqramların Azərbaycana aid olan tapşırıqları yalnız elmi-tədqiqat (yaxud konstruktor-texnoloji) işi, ya da sırf istehsal fraqmenti kimi həyata keçirilirdi. Beləliklə, SSRI məkanına daxil olduğu dövrdə Azərbaycanda vahid milli innovasiya sisteminin formalaşması üçün heç bir şərait yox idi. İnzibati amirlik sistemi şəraitində Azərbaycanda həyata keçirilən innovasiya əsasən büdcə vəsaitləri hesabına istehsal prosesində maliyyələşdirilirdi. Alqı-satqı prosesi bir qayda olaraq mərkəzləşdirilmiş şəkildə sifarişçilərin istəyinə uyğun olaraq həyata keçirilirdi. Belə şəraitdə fəallıq istehlakçı tərəfindən deyil, istehsalçı tərəfindən baş verirdi. Yeniləşmə istehlakçının tələbatına uyğun gəlmədiyindən, elmi-texniki yeniliklər yalnız tədqiq olunurdu. Tədqiqin nəticəsi isə istifadəsiz qaldığından heç bir əlavə gəlirin əldə olunmasına imkan vermirdi. Nəticədə istehsalın fond verimi aşağı düşməyə doğru meyl etməklə, elmi-texniki tərəqqinin nəticələri qeyri-səmərəli xarakter alırdı.

Azərbaycan Respublikasının bazar münasibətlərinə adekvat milli innovasiya sisteminin yaranması və uğurlu fəaliyyəti aşağıdakı amillərdən əsaslı surətdə asılıdır: yeni texnologiyaların, yeni texnikanın, ideya və biliklərin istehsalçısı olan müəssisələr şəbəkəsinin mövcudluğu; yeni ideya və texnologiyalar əsasında yeni məhsul istehsal edən istehsalat müəssisələri şəbəkəsinin mövcudluğu; sadalanan istehsal proseslərinin iştirakçılarının (müəssisələr və digər subyektlərin) maliyyələşdirilməsi sisteminin mövcudluğu; bütün tərəflər arasında münasibətlərin tənzimlənmə mexanizminin olması.

Azərbaycanda keçid iqtisadiyyatı şəraitinə uyğun innovasiya sisteminin yaradılmasından söhbət getməlidir. Keçid innovasiya sisteminin xarakterik cəhətləri əsasən bunlardır:

- bazar iqtisadiyyatından fərqli olaraq, keçid dövründə innovasiya fəaliyyəti yüksək gəlir verməyə qadir deyil;
- innovasiya sferasında qeyri-büdcə ayırmaları yox dərəcəsidədir;
- respublikanın və digər ölkələrin bankları innovasiyaların maliyyələşdirilməsinə maraq göstərmirlər;

- yeni texnologiyalar əsasında fəaliyyət göstərə bilən sənaye müəssisələrinin fəaliyyəti demək olar ki, tamamilə dayanmışdır;

- elmi və elmi-xidmət müəssisələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyi aşağı düşmüş, xüsusilə dövlət sifarişi heçə enmişdir (1, səh106).

Milli innovasiya sisteminin yaranmasına mane olan bir sıra amillər də vardır ki, onları aradan qaldırmadan bu sistemin yaradılması mümkün deyil. Belə amillərdən biri ölkədə «mənimsəyici təsərrüfatçılığın» geniş miqyasda mövcudluğu və onun durmadan inkişaf etməsidir. Bu təsərrüfatçılıq «istehsalçı təsərrüfatçılıqla» yanaşı fəaliyyət göstərərək onun «paraziti» kimi çıxış edir, bazar münasibətlərinin formalaşmasını təmin edən bir sıra əhəmiyyətli proseslərin gedişinə mane olur, belə tədbirləri süni olaraq, hələ təşəkkül mərhələsində bahalaşdırır, istehsalın bərpasında çətinliklər törədir. İkincisi, indiyədək ölkədə nə vahid innovasiya proqramları, nə də innovasiya layihələri üçün güzəştli şərait müəyyən edən mexanizm yaradılmamışdır. Bu sahədə münasibətləri tənzimləyən qanunvericilik sənədləri paketi hələ ki yoxdur. Üçüncü amil kimi respublikada intellektual mülkiyyət obyektlərinin qiymətləndirilməsi sisteminin yaradılmamasını göstərmək olar. Bu da bir tərəfdən özəlləşdirilən obyektlərin qiymətinin süni olaraq aşağı hesablanmasına gətirib çıxarır, digər tərəfdən də elmi-tədqiqat müəssisələrinin innovasiya fəaliyyətində iştirakını çətinləşdirir, ona olan marağı zəiflədir. Daha bir amil də, respublikada intellektual məhsul bazarının yaradılmamasıdır. İntellektual məhsul bazarı milli innovasiya sisteminin yaradılmasının ən başlıca şərtidir. Bunsuz texnologiyaların, ideyaların kommersiyalaşdırılması mümkün deyil. Keçid şəraiti üçün vacib olan konsaltinq biznesinin respublikada lazımınca təşəkkül tapmaması da məhz intellektual mülkiyyət bazarının lazımınca formalaşmamasının göstəricisidir. Respublikamızın sənaye müəssisələrində innovasiyaya mane olan amillərin təsnifatı cədvəldə təsvir edilmişdir.

Azərbaycanın sənaye müəssisələrində innovasiyaya mane olan amillərin təsnifatı

İqtisadi amillər	İstehsal amilləri	Digər amillər
-öz pul vəsaitinin kifayət qədər olmaması	- müəssisənin innovasiya potensialının aşağı olması	-daha əvvəlki innovasiyalar nəticəsində yeni məhsullara ehtiyacın olmaması
-dövlət tərəfindən maliyyə yardımının kifayət qədər olmaması	- ixtisaslı işçilərin çatışmaması	-innovasiya fəaliyyətini tənzimləyən və həvəsləndirən qanunvericilik və normativ-hüquqi sənədlərin olmaması
- yeni məhsullara ödəniş qabiliyyətli tələbatın aşağı olması	- yeni texnologiyalar haqqında informasiyanın çatışmaması	-innovasiya prosesi müddətinin qeyri-müəyyən olması
- yeniliklərin dəyərinin yüksək olması	- müəssisələr tərəfindən yeniliklərin qəbul edilməməsi	-innovasiya infrastrukturunun (vasitəçilik, bank və s. xidmətlərin) inkişaf etməməsi
- yüksək iqtisadi risk	- satış bazarları haqqında informasiyanın çatışmaması	-texnologiyalar bazarının inkişaf etməməsi
- yeni məhsullara çəkilən xərclərin əvəzinin ödənilməməsi	- digər müəssisələr və digər elmi təşkilatlar ilə koperasiya üçün imkanların olmaması	
-müddətlərinin uzun olması		

Cədvəli təhlil edərkən, maliyyə vəsaitinin olmaması, yüksək iqtisadi risk, yeniliklərin dəyərinin yüksək olması, müəssisələrin innovasiya potensialının aşağı olması, yeni texnologiyalar və satış bazarları haqqında informasiya çatışmazlığı, müəssisələr tərəfindən yeniliklərin həvəslə qəbul edilməməsi, innovasiya fəaliyyətini tənzimləyən və həvəsləndirən qanunvericilik və normativ-hüquqi sənədlərin olmaması, innovasiya infrastrukturunun və texnologiyalar bazarının lazımınca inkişaf etdirilməməsi və s. diqqəti cəlb edir. Qeyd edilən uyğunsuzluqları nəzərə alaraq,

respublikamızın sənaye müəssisələrində innovasiyaya mane olan amilləri xarakter və əhəmiyyətliliyinə görə ümumiləşdirirkən aydın oldu ki, həmin amillər bütünlüklə iqtisadi, istehsal və digər səbəblərdən təsnifləşirlər. Təhlil göstərir ki, 2010-2014-cü illərdə həmin amillər arasında iqtisadi amillər üstünlük təşkil etmişdir (8, səh.32).

Cədvəl 2.2

Azərbaycanın sənaye müəssisələrində innovasiyaya
mane olan amillərin xüsusi çəkisi (faizlə)

Qruplar	AMİLLƏR	İLLƏR				
		2010	2011	2012	2013	2014
I	İqtisadi	62,9	67,3	62,0	60,1	67,6
II	Istehsal	27,5	25,6	23,3	18,9	24,0
III	Digər tələblər	9,6	7,1	14,7	21,0	8,4
	Cəmi	100	100	100	100	100

Cədvəl 2.2-dən görüldüyü kimi, 2014-cü ildə iqtisadi amillərin xüsusi çəkisi 67,6 faiz, istehsal xarakterli amillərin xüsusi çəkisi 24 faiz, digər səbəbləri xarakterizə edən amillər 8,4 faiz təşkil etməklə, I qrup amillərin əhəmiyyəti artmış, II və III qrup amillərin əhəmiyyəti isə azalmışdır (8, səh.31).

Bütün bunlarla yanaşı qeyd etməliyik ki, istehsalın əsas amili kimi innovasiyanın inkişafı üçün istənilən şərait tam yaradılmamışdır. Ona görə də yaxın gələcəkdə innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi və tətbiqinin sürətləndirilməsi məqsədilə bütün biznes fəaliyyəti ilə məşğul olanlar üçün stimullaşdırıcı mexanizmin işlənilib hazırlanmasına üstünlük vermək lazımdır. Burada əsas yeri yüksək

informasiya texnologiyasının tətbiq olunmasına imkan verən dövlətin innovasiya siyasəti tutmalıdır.

İqtisadi islahatların aparıldığı dövrlərdə innovasiya fəallığı nəzərə çarpacaq dərəcədə aşağı düşmüşdür. Bunun da əsas səbəbi yüksək təhsilli heyətin olmaması, investisiya resurslarının məhdudluğu və innovasiya infrastrukturunun zəif inkişaf etməsidir. Burada elmlə istehsalın, sənaye və kənd təsərrüfatının bazarla, külli miqdar istehsal olunan məhsulların rəqabət qabiliyyətliliyinin texnika ilə zəif əlaqəsini əlavə etsək, onda həqiqətən görürük ki, innovasiya fəallığının yüksəldilməsi xeyli maneələrlə qarşılaşır. Mövcud şərait Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə elmi-texniki proseslərdən geri qalmaq təhlükəsini törədir. Texniki və texnoloji cəhətdən geri qalmanı sürətləndirən amillərdən biri Qərbin inkişaf etmiş ölkələrinin iqtisadi inkişafın investisiyalı tipindən innovasiyalı tipinə keçid, sənayeləşdirilmiş cəmiyyətdən elm və biliyə əsaslanan postsənayeləşmə cəmiyyətdə daxil olmasıdır. Məhz bu səbəbdən hal-hazırda Azərbaycanda iqtisadi inkişafın innovasiyalı tipinə keçid zəruriləşir ki, bu da bir sıra amillərlə əlaqədardır.

Hər şeydən əvvəl innovasiyalı məhsul istehsalçılarının sayını artırmaq, innovasiyalı məhsul istehlakçılarının davranışına üstünlük vermək, innovasiyalı məhsul istehsalçıları ilə istehlakçıları arasında qarşılıqlı əlaqəni gücləndirmək lazımdır. İnnovasiya prosesi əsasında davamlı iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün elmi bazaya əsaslanan məhsulların təklifini irəli sürmək, innovasiyalı məhsul istehsal edənlərin birbaşa innovasiya bazarına sərbəst daxil olması mexanizmini daima təkmilləşdirmək vacibdir. Bunun üçün də innovasiyalı bazarın təşkilati-hüquqi bazasını yaratmaq lazımdır. Bu da öz növbəsində intellektual mülkiyyətçilərin müdafiə olunmasına səbəb ola bilər. İnnovasiya prosesinin iştirakçılarını informasiya xidməti ilə təmin etmək davamlı iqtisadi inkişafın zəruri şərtidir. Belə ki, informasiyanı bazar subyektləri arasında bərabər paylaşdırmaq innovasiya prosesinin əhatəli şəkildə baş verməsinə səbəb olur. İnformasiya xidməti dedikdə, hər şeydən əvvəl sərbəst kapital sahiblərini innovasiya layihələrinə cəlb etmək, təşkilatçı menecerləri zəruri informasiya ilə təmin etmək nəzərdə tutulur. Bundan əlavə üfüqi xətt üzrə innovasiya prosesinə xidmət edən əlaqələndirici şəbəkənin yaradılması

vacibdir. Belə ki, düşüncədən, ideyadan başlayaraq onun ekspertizası və innovasiyalı məhsula çevrilməsinə qədər fəaliyyət göstərən ixtisaslaşdırılmış kommersiya strukturunun yaradılması zəruridir. Bundan əlavə innovasiya fəaliyyətinin, xüsusən kiçik biznesin və intellektual mülkiyyət sahiblərinin sığortalanmasını ön plana çəkmək lazımdır.

2.2 Müxtəlif şirkətlərin Azərbaycan iqtisadiyyatındaki innovasiya fəaliyyətləri

Müstəqillik qazandıqdan cəmi bir neçə il sonra Azərbaycana ilk gələn və bu ümid işığından birincilər sırasında bəhrələnən şirkətlərdən biri də «Azərsun holdinq» idi. 1992-ci ildən ölkədə fəaliyyətə başlayan «Azərsun holdinq» həmin vaxtdan ötən illər ərzində ölkədə neçə-neçə iri həcmli investisiya layihələri həyata keçirib, ölkəyə yeyinti sənayesinin bir sıra sahələrini əhatə edən ən müasir texnologiyalar gətirib və minlərlə insana normal güzəranını təmin edə biləcək iş yeri verib. Hazırda ölkədə sərmayə qoyuluşuna və digər iqtisadi göstəricilərinə görə şirkətlər arasında liderlik edən bu holdinqə «Sun-Tea Azərbaycan» ATSC, «Bakı Yağ və Qida Sənaye» ASC, «Azərsun Ticarət və Dağıtım» MMC, CI Bank, CI sığorta şirkəti, «Bakı Karton Tara» ATSC, «Bakı-Tara» ATSC, «Qafqaz Konserv Zavodu» MMC və «Qafqaz Trans Service» MMC daxildir (9, səh. 39-40).

Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə həyata 1996-cı ildə vəsiqə alan «Sun-Tea Azərbaycan» ATSC Müstəqil Dövlətlər Birliyində yüksək gigiyenik şərtlərə və ən müasir texnologiyaya malik çay qablaşdırıcı fabrikdir. Burada «Final», «Philosopher», «Maryam», «Blendo», «Azərçay», «Qız Qalası» və «Teksun markası» ilə çay məhsulları istehsal olunur. «Sun-Tea Azərbaycan» ATSC Azərbaycanda ilk dəfə olaraq 1999-cu ildə ISO-9002 keyfiyyət sistem sertifikatını, 2003-cü ildə HACCP sertifikatını almışdır. HACCP müəssisədə istehsal olunan qida məhsuluna heç bir fiziki, bioloji və kimyəvi təhlükənin olmadığını təsdiqləyən sertifikatdır. Səhmdar Cəmiyyətin tərkibinə daxil olan «Lənkəran 1 saylı çay fabriki» və «Astara Çay-2» ASC-i ilkin çay emalı müəssisələri də Avropanın tanınmış IMO-

Bazar tədqiqatları İnstitutunun sertifikatını almışdır. Bu sertifikat Azərbaycan çayına bio-məhsul statusunu qazandırmaqla onun becərilməsi, emalı və qablaşdırılması zamanı çayın Avropa Birliyinin müəyyən etdiyi biotexnologiyanın tələblərinə uyğun olduğunu təsdiqləyir. «Sun-Tea Azərbaycan» çay paketləmə fabriki Azərbaycan, Orta Asiya və digər MDB ölkələrində keçirilən sərgilərdə yüksək mükafatlara layiq görülmüşdür.

Holdinqin «Bakı Yağ və Qida Sənaye» ATSC-i 1996-cı ildə Bakı marqarin zavodunun yenidən qurulması və müasir texnologiyalarla təchiz olunması yolu ilə yaradılmışdır. Müəssisə dünya standartlarına cavab verən rafinasiya, hidrogenləşdirmə, dezodorasiya, vintərizə, marqarin istehsalı, duru yağ süzülməsi, əridilmiş bitki yağlarının istehsalı proseslərinə malikdir. Burada dünyanın ən müasir avadanlıqlarında əl dəyməyən texnologiya ilə «Teksun», «Final», «Supersun», «Soyasun», «Blendo», «Salute», «Aysun» və «Pasha» yağları istehsal olunur. 2002-ci ildə Moskvada keçirilən beynəlxalq ixtisaslaşdırılmış «XXI əsrdə Soya və Soya məmulatları» sərgisində «Teksun» və «Soyasun» yağları qızıl medal və diplomlara, məhsullarının dizaynına görə isə gümüş medal və diplomla təltif edilmişdir. Hazırda Holdinqin ISO-9000 keyfiyyət sistem sertifikatı almış məhsulları tək-cə respublikanın daxili bazarlarında satılmır, həmçinin dünyanın 10-a yaxın ölkəsinə ixrac olunur, istehlakçılar bu məhsulları böyük maraqla qarşılayırlar.

1997-ci ildən fəaliyyətə başlayan CI Bank qısa zaman ərzində aparıcı banklar sırasına daxil olmuş, investisiya bankı kimi ixtisaslaşaraq «Azərsun Holdinq»in investisiya layihələrinin hazırlanmasında, maliyyələşməsində və həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. 2002-ci ildə ISO-9001 keyfiyyət sistem sertifikatı alan CI bank hazırda öz müştərilərinə yüksək səviyyədə xidmət və sabit gəlir vəd edir. Bu bank tərəfindən 1997-ci ildə təsis edilmiş CI Sığorta Şirkəti hazırda öz müştərilərinə 10 sığorta növü üzrə xidmət göstərmək imkanına malikdir və Azərbaycanda yüklərin sığorta həcmi göstəricisinə görə liderdir. ISO-9001 keyfiyyət sistem sertifikatlı bu şirkətin də təklif etdiyi xidmətlərin səviyyəsi həmişə müştərilərin ürəyincə olur.

Yenidənqurma nəticəsində 1996-cı ildə «Bakı Karton Tara» ATSC fəaliyyətini bərpa etmişdir. 2001-ci ildən fabrik məhsullarını ISO-9000 keyfiyyət sistem sertifikatı ilə buraxır. Hazırda fabrik 2 və 4 rəngdə, həm düz, həm də qəlibli kəsində, müxtəlif ölçü və dizaynlarda karton qutular, yumurta üçün 30 yerlik karton konteynerlər istehsal edir. Üç və beş laylı kartonlar dünya standartına uyğundur və Cəmiyyət dünyanın bu adda məhsul istehsal edən qabaqcıl müəssisələri ilə rəqabət etmək gücünə malikdir.

«Azərsun Ticarət və Dağıtım» Şirkəti ərzaq məhsullarının satışı və paylanması sahəsində satışın həcminə və məhsul çeşidinə görə Azərbaycanda ən böyük distribütördür, böyük sahədə avtomatlaşdırılmış dəmir yolu şəbəkəsi olan məhsul deposuna sahibdir. Şirkət Azərbaycanın hər bir tərəfinə yayılmış topdansatış şəbəkəsinə malikdir.

2002-ci ilin əvvəllərində «Azərsun Holding» şirkətinin idarə heyətinin başçısı cənab Abdulbari Gözəzal Azərbaycanda yeni bir sahəyə sərmayə qoyuluşunun perspektivlərini görür və «Qafqaz Trans Service» MMC-nin yaradılmasına qərar verir. 2002-ci ilin aprel ayında «Qafqaz Trans Service» Dübəndi Neft Terminalını Caspian Trans Co Inc. Şirkətindən və Dübəndi Neft Bazasından qəbul edərək fəaliyyətə başlayır. Fəaliyyətə başladığı müddətdən şirkət iri həcmli investisiya yatırımları və gərgin əmək nəticəsində böyük nailiyyətlər əldə edib və potensial gücünün iki dəfə artırılmasına nail olub. Bununla yanaşı şirkət işinin sistemli, keyfiyyətli və təhlükəsiz aparılmasına özünə şüar edərək ISO keyfiyyət standartının əldə edilməsinə çalışıb və qısa müddətdə ISO 9000 və OHSAS 18001 keyfiyyət sertifikatlarını əldə edib. Hazırda şirkət ISO 14001 ekoloji menecment sistemi üzərində işləməkdədir.

Holding öz istehsal imkanlarını və sahələrini durmadan genişləndirir və bu hesaba yeni-yeni iş yerləri yaradır. 2003-cü ilin sentyabrın 12-də açılışında baş nazir İlham Əliyevin də iştirak etdiyi Xaçmazdakı «Qafqaz Konserv Zavodu» MMC ildə 50 milyon şərti banka müxtəlif meyvə-tərəvəz və ət konservləri istehsal etmək gücünə malikdir. Kapital qoyuluşunun ümumi həcmi 14 mln. dollardan artıq olan zavod gündə (24 saat ərzində) 500 ton pomidor və 50 ton ət emal edə bilər. Zavodda

İtaliya, Almaniya və Türkiyədə istehsal edilmiş ən son texnologiyalı avadanlıqlar quraşdırılmışdır. Bu müasir avadanlıqlar təhlükəsiz və gigiyenik baxımdan dünya standartlarına tam cavab verir. Eyni zamanda, tərəvəzçiliyin inkişafı və bərpası hesabına, daha doğrusu, müəssisənin xammal ehtiyaclarının ödənilməsi üçün aqrar sahədə çalışan 2000-2500 nəfər bu zavodun fəaliyyətindən faydalanacaqdır. Həmçinin, zavodunun fəaliyyəti digər infrastruktur sahələrinin inkişafına da təkan verəcəkdir.

1997-ci ildə cəmi üç yanacaq-doldurma məntəqəsindən ibarət kiçik şəbəkə ilə ölkəmizdə neft məhsullarının pərakəndə satışı ilə fəaliyyətə başlayan «Azpetrol» indi nüfuzlu neft şirkətinə çevrilməklə bərabər, bu sektorda modernləşdirmə, yeni texnologiyaların tətbiqi və bir çox meyarlar üzrə ilkin fərqlənən Azərbaycan şirkətidir.

Şirkətin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən birini yanacaq və yanacaq-sürtgü materiallarının YDM (yanacaq doldurma məntəqəsi) və QDM (qaz doldurma məntəqəsi) şəbəkələri vasitəsilə topdan və pərakəndə satışı təşkil edir. Hazırda ölkəmizdə şirkətin 57 YDM və 4 QDM-i fəaliyyət göstərir. Rəqiblərindən fərqli olaraq «Azpetrol» həm Bakıda, həm də Respublikanın digər rayonlarında obyektlərini istismara buraxmaqla, istehlak bazarında tələbatın böyük hissəsini təmin edib. YDM və QDM şəbəkəsində «Azpetrol» birinci olaraq nağdsız satışı həyata keçirməyə başlayıb. Bunun üçün smart kartlarından istifadə edilməsi təşkilatlara yanacaq xərclərinin daha düzgün və operativ uçotunun aparılmasına şərait yaradıb (1, səh.166-167).

2002-ci ildə şirkət müştərilərinə AZB markalı yeni yanacaq təqdim edib. Bu yanacağın diaqnostikasını ITS Galeb Brett və Azərbaycan Neft-Kimya Prosesləri İnstitutu aparıb. Belə markalı yanacağın hazırlanmasında Qərbi Avropanın tanınan institutlarından biri iştirak edib.

Azərbaycanda əldə etdiyi uğurlara görə «Azpetrol» bölgədə iqtisadi cəhətdən nüfuzlu şirkətlərdən birinə çevrilib. «Azpetrol»un törəmə müəssisəsi olan «Azərtrans» neft və neft məhsullarının tranzitində Mərkəzi Asiyadan Qara dəniz limanlarına çatdırılmalı olan məhsulun boşladılıb yüklənməsi, daşınması və

saxlanması üzrə xidmətlər göstərir. Terminal birdəfəlik 100 min ton neft və neft məhsullarını saxlama gücünə malik olması ilə yanaşı, il ərzində 7-10 milyon ton neft məhsullarının boşaldılıb, yüklənməsini də həyata keçirə bilər.

«Azpetrol» fəaliyyət sferasını genişləndirməklə yanaşı, modern texnologiyalı müəssisələrin yaradılmasına, istehsal sahələrinin inkişaf etdirilməsinə, elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına da xüsusi diqqət yetirir. Ötən il yeni yaradılan qurumlardan biri də Azərbaycan-Almaniya müştərək müəssisəsi «EUPEC PIPECOATINGS AZERBAIJAN»dır. Bu müəssisənin zavodunda Almaniya və Amerikanın yüksək texnoloji avadanlıqları quraşdırılıb. Bərabər paylarla EUPEC və «Azpetrol» şirkətləri arasında 2002-ci ilin may ayında yaradılan bu müəssisə dənizdən çıxarılan neftin quruya nəqlində istifadə olunan boruların betonlanması və korroziyadan qorumaq məqsədilə izolyasiyasını həyata keçirəcək. Müəssisə təkcə Xəzər bölgəsində deyil, dünyada bu sahədə ən müasir texnologiyalı istehsal müəssisələrindən biridir. Boruların betonlanması üçün şirkətin FAZA 1 layihəsi çərçivəsində ABƏŞ ilə müqaviləsi artıq bağlanıb.

Digər yeni yaradılan və az əhəmiyyət kəsb etməyən «COPS» müştərək müəssisəsi isə Xəzər bölgəsində neft-qaz hasilatı ilə məşğul olan şirkətlərə material-texniki təchizat sahəsində kompleks xidmət göstərəcək. Bu müştərək müəssisə Asiyada birinci olan və dünyada material-texniki təchizat sahəsində tanınan «SINGAPORE OFFSHORE PETROLEUM» şirkətinin törəmə müəssisəsi «SEMBLOG ORIENT CASPIAN» ilə «Azpetrol» Neft Şirkəti arasında yaradılıb. «Azpetrol» Neft Şirkətinin bu müştərək müəssisədə payı 51 faiz, «SEMBLOG ORIENT CASPIAN»ın isə payı 49 faiz təşkil edir. «Azpetrol»un yerli iş təcrübəsi və bölgə bazarında tutduğu mövqe, həmçinin Sinqapur şirkətinin bu sahədəki təcrübəsi müştərək müəssisənin səmərəli işləməsinə zəmanət verir.

Korporativ idarəetmənin ən yüksək standartlarına uyğun olaraq «Azpetrol» Neft Şirkəti 2002-ci ildə maliyyə hesabatlarının beynəlxalq auditini keçirib. Maliyyə sektorunda fəaliyyət göstərən təşkilatlar istisna olmaqla, Azərbaycan müəssisələri üçün yeni olan belə bir təcrübə «Azpetrol» tərəfindən artıq hər il tətbiq ediləcək.

«Azpetrol» həmçinin korporativ informasiya sisteminin tətbiqi istiqamətində də uğurlar əldə edib. Bu məqsədlə Müştərilərlə Münasibətlərin İdarəedilməsi Sistemi (CRM), İstehsalat və Maliyyə Ehtiyatlarının İdarəedilməsi Sistemi, marketinq, satış, büdcənin təşkili, maliyyənin planlaşdırılması və digər sahələr avtomatlaşdırılır.

«Azersell Telekom» BM 1996-cı il yanvarın 19-da yaradılıb və həmin il dekabrın 15-də sonradan ödəmə sistemi (abunəlik) əsasında fəaliyyətə başlayıb. «Azersell Telekom» Azərbaycan Respublikası Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin (35,7%) və «Fintur Holdings BV»nin (64,3%) birgə müəssisəsidir. «Fintur Holdings BV» şirkətinin səhmlərinin 58,55%-i «TeliaSonera», 41,55%-i isə «Turksell» şirkətinə məxsusdur. «Azersell Telekom» BM 1998-ci ildən etibarən SimSim – öncədən ödəmə sistemi tətbiq etmişdir (11, səh.2-3).

Azercell 2000-ci ildə özünün keyfiyyət idarəetmə sistemini qurub 7 dekabr 2000-ci il tarixində bu sistemin Beynəlxalq ISO 9001 Standartına uyğunluğu barədə Sertifikat alıb. 2003-cü ildə şirkət eyni Standartın 2000-ci il versiyasına əsasən öz keyfiyyət sistemini yeniləyib və 15 yanvar 2004-cü il tarixində ISO 9001:2000 Standartına uyğunluq Sertifikatı əldə edib. 2001-ci il noyabr ayında isə «Azersell Telekom» BM SimSim sisteminin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutan yeni Mobil rabitə şəbəkəsinin tətbiqinə başlamışdır. Əvvəlki PPL (Pre-Paid Light) sistemindən fərqli olaraq yeni PPS (Pre-Paid Strong) sistemi bir sıra yenilikləri nəzərdə tutur. Artıq tətbiq olunan bu yeni sistem SimSim abunəçilərinə mövcud və gələcəkdə nəzərdə tutulan xidmətlərin daha çeşidli, sərfəli və güzəştli olmasına, keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, müştərilərlə dünya standartlarına cavab verə bilən bir səviyyədə daima xidmət göstərməyə geniş imkanlar açmışdır. Yeni sistemdə başlıca dəyişikliklərdən biri də odur ki, artıq SimSim abunəçiləri GPRS, WAP, High Speed kimi xidmətlərdən istifadə etmək imkanı əldə etmişlər (12, səh.2).

2006-cı ilin sonunda «Azercell» 2 rezervləşdirilmiş abonent bazasına, 12 baza stansiyalarına nəzarətçi sisteminə, 15 mobil rabitə kommunikasiya mərkəzinə və 1.078 radio baza stansiyasına sahib olmuşdur. 2006-cı ildə Mobil operator Bakıda və Azərbaycanın regionlarında 328 yeni radio baza stansiyası quraşdırıb. 2007-ci ildə isə «Azercell» respublika üzrə 350 yeni radio baza stansiyası quraşdırmağı planlaşdırır.

Ötən il dünyanın 18 ölkəsinin 50 operatoru ilə yeni rouminq sazişləri imzalandı ki, bununla da 2006-cı ilin sonunda «Azercell» 135 ölkəni təmsil edən 310 xarici operatorla rouminq müqaviləsi bağlamış oldu. Onu da qeyd edək ki, «Azercell Telekom» Azərbaycanın Mobil rabitə sistemində MMS/GPRS rouminq xidmətini tətbiq edən ilk operatorudur. Ötən ilin sonunda «Azercell Telekom» BM artıq 32 ölkənin 66 rabitə operatoru ilə GPRS/MMS rouminq sazişi bağlamış oldu.

«Azercell Telekom» BM bu gün Azərbaycanın mobil rabitə bazarının 76%-nə nəzarət edir. Onun şəbəkəsi ölkənin 77%-ni əhatə edir və bu da Azərbaycan əhalisinin 99%-nin «Azercell» tərəfindən təmin olunan keyfiyyətli Mobil rabitə xidmətlərindən istifadə edə bilməsi deməkdir. 2006-cı il dekabrın 31-də «Azercell Telekom» abonentlərinin sayı 2.333.387 nəfər oldu. «Azercell» 2006-cı il ərzində telekommunikasiyanın inkişafına təqribən 120 milyon AZN, ölkədə fəaliyyət investisiya yatırmışdır.

«Azercell» hələ də ölkənin qeyri-neft sektorunun ən böyük investorlarından biridir. İnsan qaynaqları «Azercell»in əsas kapitalıdır və öz abonentlərinə daha yaxşı xidmət göstərmək baxımından şirkət üçün xüsusi önəm daşıyır. Buna görə də 2006-cı ildə «Azercell» öz işçilərinin inkişafına təxminən 500 min AZN sərmayə yatırır. Yüksək keyfiyyətli xidməti qoruyub saxlamaq üçün şirkət hazırkı işçilərlə yanaşı «Azercell» ailəsinin gələcək üzvləri haqqında da düşünür. Bu səbəbdən də, Karyera günləri proqramı çərçivəsində «Azercell» nümayəndələri 10 universiteti ziyarət edib və şirkət həmin ali təhsil ocaqlarının 30 məzununu işə qəbul edib.

Danılmaz faktdır ki, «Azercell Telekom» BM-nin Azərbaycanda fəaliyyətə başladığı ilk dövrlərdən bəri ölkədə Mobil rabitə tarifləri aşağı düşüb. «Azercell» öz abonentlərini yüksək keyfiyyətli, etibarlı və sabit kommunikasiya xidmətləri ilə təmin edən ilk GSM operatorudur. 2006-cı ildə şirkətin mobil rabitə sahəsində həyata keçirdiyi yeniliklərə aşağıdakılar aiddir:

2006-cı il fevralın 14-də operator yeni «ŞirkətimCELL» tarifini tətbiq etdi. Bu tarif «Azercell»in korporativ abonentlərinə güzəştli qiymətlərlə zəng etmək imkanı verir.

2006-cı il fevralın 15-də şirkət «SimSim» və «GəncSim» abonentlərinə güzəştli «BizdənBizə» tarif paketini təqdim etdi. 2006-cı il mayın 16-da «Azercell» aylıq abunə haqqı tələb etməyən maraqlı və güzəştli «Optimist» tarif paketini istifadəyə verdi.

2006-cı ildə «Azercell Telekom» öz abonentlərinə ölkədə analoqu olmayan ən müasir xidmətlər təqdim etmək prinsiplərinə sadıq qalıb.

Korporativ fakturalı xətt abonentlərinin öz hesabları ilə tanış olmaları üçün WeblzahCELL xidməti istifadə verildi.

2006-cı ildə tələbələr «İmtahanCELL» xidmətindən istifadə etməklə imtahanların nəticələri barədə məlumat əldə edə bilmişlər.

25 yanvar 2006 Yeni «DostCELL» xidməti «Azercell» fakturalı xətt abonentlərinə və «SimSim», «GəncSim», «BizdənBizə» abonentlərinə təqdim olundu. «DostCELL» xidməti bütün «Azercell» abonentlərinə gündə üç dəfə bir-birindən telefon haqlarını ödəməyi xahiş etməyə imkan verir.

9 mart 2006 «Azercell» «EkizKartCELL» xidmətini istifadə verib. Bu xidmət vasitəsi ilə abonent bir ədəd «Azercell» post-paid nömrəsini iki ədəd ayrı mobil telefonda istifadə etmək imkanını əldə edir.

14 mart 2006 Şirkət yeni «İzahatCell» xidmətini istifadə verdi. Bu xidmət «SimSim», «GəncSim» və «BizdənBizə» abonentlərinə son 15 və 30 gün ərzində onlar tərəfindən edilmiş zənglər və göndərilmiş SMS-lər barədə informasiya əldə etmək imkanı yaradır.

8 iyun 2006 Operator «Azercell» fakturalı xətt abonentləri, eləcə də «SimSim», «GəncSim» və «BizdənBizə» abonentləri üçün «PayCell» xidmətini istifadə verdi. «PayCELL» xidmətindən istifadə etməklə yuxarıda qeyd olunan abonentlər öz hesablarından «SimSim», «GəncSim» və «BizdənBizə» abonentlərinin hesabına müəyyən məbləğdə kontur yükləyə bilirlər.

1 avqust 2006 «Azercell Telekom» BM öz abonentlərini yüksək standartlara uyğun keyfiyyətli xidmətlərlə təmin etmək üçün yeni Ön Masa müştəri xidmətləri mərkəzini açdı. Bakıda Bağırov küç.2 ünvanında yerləşən Ön Masa abonentlərə yüksək keyfiyyətli xidmət göstərmək üçün ən müasir avadanlıqlarla təchiz olunub.

5 dekabr 2006 «Azercell Telekom» BI «Q-SMS» xidmətini istifadə verdi. Ön Masaya müraciət etmək istəyən abonentlər bu xidmətdən yararlanaraq, əvvəlcədən virtual olaraq qeydə alınır, şifrə ilə təmin olunur və Ön Masanın ünvanı və iş saati haqqında 3 dildə – Azərbaycan, ingilis və rus dillərində məlumatlandırılırlar. Artıq Ön Masaya gəldikləri zaman abonentlər Q-matik aparatına həmin şifrəni daxil edərək, dinlənilmək üçün gözləyirlər.

15 dekabr 2006 10 illik yubileyi günündə «Azercell Telekom» BM «Simurq» xidmətini istifadə verdi. Bu, ölkənin mobil rabitə sahəsində inqilabi yenilik idi. Interaktiv informasiya və əyləncə xidməti olan «Simurq» ən müasir texnologiyalara əsaslanır və Azərbaycanda bu xidmətin analoqu yoxdur. Bu, abonentləri mobil telekommunikasiyanın yeni nəsil texnologiyalarına daha da yaxınlaşdıracaq bir xidmətdir.

BakuTel-2006: Əvvəllər olduğu kimi, «Azercell Telekom» BM-nin «Baku-Tel-2006» sərgisində iştirakı möhtəşəm oldu. Şirkət Beynəlxalq informasiya cəmiyyətinə öz yeniliklərini təqdim etdi:

1. Yaxın gələcəkdə tətbiq ediləcək 3G texnologiyası «Azercell Telekom» BM abonentlərinə Mobil rabitə sahəsində yeni imkanlar yaradacaq.

2. «Azercell»in yenilənmiş Internet səhifəsi www.azercell.com Şərqi və Qərbi rəng çalarlarını birləşdirən müasir dizaynla hazırlanıb.

Nailiyyətlər:

2006-cı ildə «Azercell Telekom» BM informasiya texnologiyaları sahəsində son uğurları ilə öz abonentlərini sevindirdi. Şirkət mobil rabitə bazarında qabaqcıl layihələrin müəllifidir və bu gün bunlar nüfuzlu xarici və yerli təşkilatlar tərəfindən hər zaman qeyd olunur. Uğurlar ili adlandırılı biləcək 2006-cı il ərzində operator bir çox mükafatlara, adlara layiq görüldü.

«Azercell Telekom» BM «Investors In People» (IIP) beynəlxalq sertifikatı qazandı. «Azercell» MDB-də ilk dəfə bu sertifikatın 12 tələbinin hər birinə uyğun gələn ilk IIP şirkəti olaraq tanındı.

IIP - şirkətlərin qarşısına qoyduğu iş hədəflərinə nail olmaları üçün əməkdaşlarının təlimi və inkişaf etdirilməsi istiqamətində qabaqcıl iş təcrübəsi

müəyyən edən Standartdır. Standart iş hədəflərinin müəyyənləşdirilməsi və təbliğ edilməsi, həmçinin əməkdaşların inkişaf etdirilməsi kimi planlı yanaşma vasitəsilə məhsuldarlığın və rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün yaradılmış bir strukturdur. Bu strukturun nəticəsi olaraq, təşkilat öz əməkdaşlarının inkişaf etdirilməsi, əməkdaşlar isə özlərinin və başqalarının iş məhsuldarlığının artırılması prinsipi ilə çalışırlar.

Ötən il «Azercell Telekom» ölkə ictimaiyyətinə «Ətraf mühitə və sosial-iqtisadi sahəyə təsirin qiymətləndirilməsi»adlı sənəd təqdim etdi. «Azercell» rabitə sektorunda belə qiymətləndirmə sənədi hazırlayan yeganə müəssisədir.

«Azercell Telekom» «Caspian Energy» beynəlxalq analitik jurnalı tərəfindən «İlin GSM şirkəti» nominasiyası üzrə «Caspian Energy Integration Award-2006» mükafatına layiq görüldü.Şirkət həmçinin «IT magazine» jurnalının təsis etdiyi «Intellekt» mükafatı və Uşaq Hüquqları üzrə Azərbaycan QHT Alyansının «Heç bir uşağı nəzərdən qaçırmayaq» Milli İctimai mükafatı ilə təltif olundu.

«Azercell» 2,3 milyondan çox abonentini üçün fərdi informasiya vasitəsi olan «Simurq» xidmətinə görə «Intellekt» mükafatına layiq görüldü.

«Azercel Telekom» BM iki nominasiya – «Korporativ sosial məsuliyyət» və «Telekommunikasiya» - üzrə «Consulting & Business» jurnalının təsis etdiyi «İlin şirkəti» milli mükafatı ilə təltif olundu.

«Azercell»in baş müdiri A.Halim Ateş «İlin Top Meneceri», «SimSim» isə «İlin Milli brendi» nominasiyası üzrə «Uğur» mükafatına layiq görüldü.

2.3. MİLLİ İNNOVASIYA SİSTEMİNİN YARADILMASINDA XARİCİ ÖLKƏLƏRİN TƏCRÜBƏSİNDƏN İSTİFADƏ

Təcrübə göstərir ki, inkişaf etmiş ölkələr öz milli mənafeyinə uyğun «Milli innovasiya sistemi» formalaşdırırlar. Bu zaman iqtisadiyyatın inkişafına xidmət edən yeni texnologiyaların yaradılmasına və tətbiqinə, yeni istehsal proseslərinin təşkilinə yönələn elmi birliklərə, stimullaşdırıcı tədbirlərin tətbiqinə üstünlük verilir. Çünki innovasiya iqtisadi inkişafın əsas həlledici amilidir və onun tətbiqi ilə iqtisadiyyatda və eyni zamanda elm sektorunda ciddi dəyişikliklər – texnoloji proseslərin təkmilləşdirilməsi, elmi-tədqiqatların nəticələrinin reallaşması və s. baş verir.

Keçən əsrin 80-ci illərindən başlayaraq, Qərb ölkələrində innovasiya biznesi geniş vüsət almışdır. Burada söhbət müxtəlif birgə risk müəssisələrindən, elmi-tədqiqat konsorsiumlarından, elmi-istehsal birliklərindən və s. gedir. Məsələn, hal-hazırda ABŞ-da təqribən 60 elmi istehsal konsorsiumu fəaliyyət göstərir ki, burada da aparıcı sahələrin onlarla aparıcı firmaları birləşmişdir. Geniş inteqrasiya proqramları Yaponiya və Qərbi Avropada da geniş yayılmışdır. Bundan əlavə, ABŞ-da, bir sıra digər ölkələrdə (Böyük Britaniyada, Almaniyada, Hollandiyada) keçən 10 illikdə aparıcı universitetlərin, iri tədqiqat mərkəzlərinin və korporasiyaların nəzdində yeni firmalar – «inkubatorlar», yeniliklər mərkəzi, «sənaye texnologiyası mərkəzləri» və s. yaradılmışdır ki, bu kollektiv innovasiya biznesinin yeni formalarındandır.

İnkişaf etmiş ölkələrdə Milli İnnovasiya Sistemi (MİS) yeni texnologiyaların yaradılmasında və yayılmasında iştirak edən müxtəlif institutların (firma, elmi müəssisələr, ali məktəblər və s.) məcmusudur. Milli İnnovasiya Sistemi dövlətin innovasiya siyasətini həyata keçirən əsas mənbədir. Respublikamız xarici iqtisadi əlaqələrin genişlənməsində, dünya dövlətlərinə inteqrasiyada maraqlıdır. İqtisadi inteqrasiya dövlətlərin elmi-texniki potensialından və maliyyə ehtiyatlarından birgə fəaliyyət məqsədləri üçün istifadəsinə, yeni növ məhsulların işlənməsinə və istehsalına, yeni texnika və texnologiyaların tətbiqinə, istehsalın müasir metodlarla idarə olunmasına imkan yaradır. İri həcmli layihələrin reallaşdırılmasında

investisiyaların cəmləşdirilməsi isə yekun nəticələrin alınmasını sürətləndirir (9, səh.54-55).

Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun Əsasnaməsinə əsasən, güzəştli şərtlərlə bu fondan innovasiya proseslərinin reallaşdırılması üçün də kreditlər nəzərdə tutulub. Lakin, Respublikada iqtisadiyyatın inkişafını təmin edən «modernləşmə» siyasətinin – yeni müasir istehsal sahələrinin yaranması, mövcud sahələrin təkmilləşdirilməsi, elmi-texniki nailiyyətlərin sahibkarlar tərəfindən reallaşdırılması üçün daha səmərəli şərait yaradılmalıdır. Tarix boyu bir çox dövlətlərdə, habelə ABŞ-da dövlət sifarişlərinə əsaslanan birgə müəssisələr vasitəsi ilə kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı dövlət tərəfindən stimullaşdırılır və himayə olunur. Dövlət ölkədə baş verən sosial-iqtisadi prosesləri, müəssisələrin fəaliyyətini nəzarətdə saxlayır və bununla da ölkə iqtisadiyyatının məqsədyönlü inkişafını təmin edir. Bu gün dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində, xüsusən də Yaponiyada dövlət tənzimlənməsinə əsaslanan birgə müəssisələr iqtisadiyyatın əsasını təşkil edir. Yaponiyada xaricdən alınmış lisenziya əsasında innovasiya yönümlü layihələri reallaşdıran müəssisələr dövlət tərəfindən məqsədyönlü şəkildə stimullaşdırılır. Bu təcrübəyə əsaslanaraq, respublikanın əsas istehsal sahələrini qısa bir zamanda inkişaf etdirmək və dünya standartlarına cavab verən məhsullar istehsal etmək mümkündür. Azərbaycanda ixtiraların cəmi 20 faizi tətbiq olunursa, inkişaf etmiş ölkələrdə bu göstərici 80 faizdən çoxdur. Təcrübə göstərir ki, inkişaf etmiş dövlətlərdə iqtisadiyyatın 2/3 hissəsini elmi-texniki tərəqqinin nəticələri təşkil edir. Ona görə də, elmi-texniki potensialdan səmərəli istifadə olunması keyfiyyətcə yeni istehsal sahələrinin yaranmasına imkanlar açardı.

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən respublikadakı müəssisələrin 25 faizi innovasiyanın tətbiqi ilə məşğul olmuşdur ki, bu da əksər iri müəssisələrin (kiçik müəssisələrin 20 faizində innovasiya prosesləri tətbiq olunmuşdur) payına düşür. Halbuki, II dünya müharibəsindən sonra iqtisadi cəhətdən bizdən çətin bir şəraitə düşən Yaponiyada elmi-texniki tərəqqinin və başqa dövlətlərdən alınmış lisenziyaların tətbiqi əsasən kiçik müəssisələrdə həyata keçirilmiş və dövlət tərəfindən himayə olunmuşdur. Dünya təcrübəsi göstərir ki, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan kiçik firma və müəssisələrdə elmi yeniliklər

daha tez tətbiq olunur. Belə ki, ABŞ-da kiçik elmi biznes dövlətin elmi-texniki layihələrində iştirakı ilə stimullaşdırılır. Kiçik və orta müəssisələrdə yerinə yetirilən tədqiqatlar elmi-texniki nailiyyətlərin 50 faizini təşkil edir və iri müəssisələrə nisbətən 4 dəfə çox yeni məhsullar istehsal edirlər.

Əksər inkişaf etmiş dövlətlərdə kiçik və orta sahibkarlığı elmə ayrılan xərcləri artırmaqla daha da inkişaf etdirirlər. Almaniyada elmi-tədqiqat işlərinə ayrılmış 80,7 mlrd. markanın 48 mlrd. markası xüsusi firma və müəssisələrdə yerinə yetirilən tədqiqatlara ayrılmışdır ki, həmin müəssisələr də yekun nəticələrin tətbiqində maraqlı olmuşlar. Bu cür dövlətlərdə iqtisadi inkişafın artım tempi və əlverişli investisiya mühiti dövlət təxsisatları hesabına təmin olunur və investisiyaların 30 faizini təşkil edir. Korporasiya səviyyəsində təxsisatların ən optimal strukturunu təşkilati-iqtisadi, texniki-texnoloji və sosial amillər təşkil edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, innovasiya proseslərinin həyata keçirilməsində Qərbin hər bir inkişaf etmiş ölkəsinin özünə məxsus xüsusiyyətləri vardır.

Məsələn, ABŞ-da onu fərqləndirən başlıca cəhətlərdən biri, ümumiyyətlə azad sahibkarlıq üçün əlverişli iqtisadi mühitin mövcudluğudur. Məhz buna görə, hər il yaradılan yeni müstəqil firmaların sayına görə (600 mindən çox) ABŞ bütün inkişaf etmiş Qərb ölkələrini xeyli qabaqlayır, iqtisadiyyatda çalışan hər on adamdan biri iş rəsmi cəhətdən qeydə alınmış sahibkarlıq statusuna malikdir. Bu ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətini, o cümlədən innovasiya fəaliyyətini şərtləndirən əlverişli iqtisadi mühitə gəldikdə isə, onun fərqli cəhətləri kimi vençur kapitalın iri bazarının və bu sahədə həvəsləndirici dövlət siyasətinin mövcudluğudur. Bura öz növbəsində sahibkarlığın dövlət səviyyəsində geniş təbliği, yeni yaradılan firmalara dövlətin maliyyə köməkliyi və vergi güzəştləri, onların fəaliyyətinin daha çevik şəkildə tənzimlənməsi, müstəqil firmaların, iri korporasiyaların elmi-texniki tərəqqi, yüksək texnoloji nəticələr və s. bu kimi proqramları üçün dövlətin maliyyə ehtiyatlarının ayrılması və s. daxildir. Məhz bu və digər səbəblərə görə innovasiya prosesləri ABŞ-ın iqtisadi inkişafının əsas amillərindən biridir. Əgər 50-60-cı illərdə bu ölkənin 2,5-3 faiz səviyyəsində olan illik inkişaf tempinin təqribən yarısı bu innovasiya proseslərinin və

texnoloji dəyişikliklərin payına düşürdüsə, bu gün həmin göstəricinin payı xeyli yüksəlmişdir.

Son dövrlərdə innovasiya proseslərinin inkişafı və tətbiqi sahəsində Yaponiya dövləti ABŞ-dan xeyli irəli getmişdir və həmin proses 60-70-ci illərdən başlayaraq, burada geniş vüsət almışdır. Hal-hazırda Yapon «möcüzəsinin», yəni 60-70-ci illərdən başlayaraq bu ölkənin sürətli iqtisadi sıçrayışının əsl səbəbləri haqqında müxtəlif mülahizələr söylənilir. Bu fikirlərdən ən geniş yayılanlarından biri, həmin möcüzənin səbəbini məhz elmi-texniki tərəqqi və innovasiya sahəsindəki köklü dəyişikliklərlə bağlayır. Konkret olaraq, bu özünü həmin dövrlərdən başlayaraq elektron hesablama texnikasının, informatik idarəetmə sistemlərinin, texnoloji proseslərin və layihələşdirmənin avtomatlaşdırılmasının geniş vüsət almasında göstərir. Bu gün innovasiya proseslərinin qeyd edilmiş bu siyahısına biotexnologiyadan və yüksək möhkəmliklə sintetik əvəzedicilərdən istifadəni, konveyer xətlərinin robotlaşdırılmasını və s. əlavə etmək olar (1, səh.102-103).

Yaponiyada innovasiya mühitinin digər xüsusiyyətlərindən biri, iqtisadi fəaliyyətdə xarici kəşflərdən, ideyalardan, layihələrdən və s. geniş istifadə edilməsidir. Belə ki, son 30 ildə bu ölkə xarici texnologiyaların alınmasına 10 milyard dollardan çox vəsait sərf etmişdir. Bu dövrdə Yapon firmaları tərəfindən təqribən 42 min lisenziya əldə edilmişdir ki, bunların da təqribən yarısı ABŞ-ın payına düşür.

Bu ölkədə innovasiya proseslərinin ən fərqli cəhətlərindən birini ölkənin texnoloji məqsədlərinin dövlət miqyasında müəyyən edilməsi, bu məqsədə çatmaq üçün iqtisadiyyatın bütün imkanlarının səfərbərliyə alınması, xüsusi sahibkarlığın bu sahədə geniş həvəsləndirilməsi və s. təşkil edir. Məsələn, 70-ci illərdə Yapon dövləti xarici texniki-texnoloji layihələrin idxalını azaltmaq və əsasən yapon elmi texniki və texnoloji nailiyyətləri bazasında iqtisadi artımı təmin etmək vəzifəsini irəli sürmüşdü. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövr üçün bu vəzifə əsasən yerinə yetirilmiş və Yapon konsernləri özlərinin müstəqil elmi-texniki potensialını yaratmışdır. Lakin buna baxmayaraq, xarici müasir lisenziyaların alınması təcrübəsi yenə də əhəmiyyətli

yer tutur. Məsələn, 1993-1994-cü maliyyə ilində xarici lisenzyalardan istifadəyə görə 471 milyard ien vəsait ödənilmişdir.

Amerika və Yaponiya ilə müqayisədə Qərbi Avropa ölkələrində innovasiya mühiti nisbətən az inkişaf etmişdir ki, bunun da əsas səbəblərindən biri risklə bağlı əməliyyatlara zəif meyillilikdir. Böyük Britayanın və İtaliyanın kiçik innovasiya kompaniyaları əsasən iri korporasiyalarla çox möhkəm və sərt subpodrat əlaqələri sistemində fəaliyyət göstərirlər və bir çox cəhətdən onlardan asılıdırlar.

Qərbi Avropada vençur kapitalının nisbətən geniş bazarı İngiltərədə və Hollandiyada mövcuddur və o, əsasən, 80-ci illərdən inkişaf etməyə başlamışdır. Həm də burada bütün kapitalın təqribən yarısı tamamilə yeni yaradılmış yüksək texnoloji firmalara, yerdə qalanı isə artıq mövcud olan kompaniyalara, (o cümlədən, əhəmiyyətli bir hissəsi fəaliyyətdə olan amerikan kompaniyalarına) yönəldilir.

Innovasiya mühitinin müxtəlif ölkələrdə fərqli xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, onları bu sahədə ümumiləşdirən xeyli cəhətlər vardır. Bu gün bütün inkişaf etmiş Qərb ölkələrində innovasiya mühiti və onunla bağlı olan proseslər elmi-texniki tərəqqi şəraitində gələcək inkişafın və iqtisadi sistemin transformasiyasının əsası, milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinin, iqtisadi artımın təmin edilməsinin vacib şərti kimi qəbul edilir.

Nəhayət, göstərmək lazımdır ki, innovasiya prosesləri tək-cə ayrı-ayrı ölkələr səviyyəsində aparılmır. Bu gün vahid innovasiya siyasəti bir sıra ölkələrin birliyi miqyasında aparılan birgə və razılaşdırılmış iqtisadi siyasətin əsas tərkib hissələrindən birini təşkil edir. Bu baxımdan Avropa birliyi ölkələrinin təcrübəsi daha təqdirə layiqdir. Müasir dövrdə burada əlaqələndirilmiş halda həyata keçirilən innovasiya siyasətinin əsas istiqamətləri kimi aşağıdakılar çıxış edirlər: elmi texniki və texnoloji yeniliklərə yönəldilən vəsait üçün güzəştli vergi dərəcələrinin tətbiqi; elm tutumlu kiçik biznesin həvəsləndirilməsi; məhsulların və qabaqcıl texnologiyanın işlənilib hazırlanması ilə məşğul olan firmaların birbaşa maliyyələşdirilməsi; universitet və elmtutumlu məhsulların yaradılması ilə məşğul olan şirkətlərin birgə əməkdaşlığının həvəsləndirilməsi və s. Bütün bu tədbirlər son nəticədə Avropa birliyi

ölkələrinin hər birində innovasiya mühiti üçün bərabər imkanların və eyni iqtisadi mühitin yaradılmasına yönəldilmişdir.

Hazırda bir çox dövlətlərdə tezləşdirilmiş amortizasiya ayırmaları tətbiq olunur və bu da innovasiya fəaliyyətinin sürətləndirilməsinə xidmət edir. İnkişaf etmiş ölkələrdə elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiqini genişləndirən «lizinq biznesi» investisiya proseslərində böyük rol oynayır. Belə ki, istehsal avadanlıqlarının və ya əsas fondların icarəyə verilməsi hesabına əldə edilən gəlir müəssisənin başqa xərclərini ödəməyə imkan verir. Xərclər şəraitin dəyişməsindən asılı olmayaraq, istehsal fəaliyyətinin sabitliyini təmin etdiyi üçün sahibkarlığın inkişaf etdirilməsində renovasiya xərclərindən istifadə edilməsi məqsədəuyğundur. Sahibkarlığı inkişaf etdirmək üçün texnoloji-innovasiya mərkəzlərinin yaradılması zəruridir, çünki bu mərkəzlər sahibkarları yeni texnoloji yeniliklər, lazımi informasiyalar və lazım gələrsə, texnoloji menecment üzrə kadrlar ilə təmin edir. Almaniya və Yaponiya kimi dövlətlərdə innovasiya proseslərinin tətbiqini sürətləndirmək üçün xüsusi stimullaşdırıcı amortizasiya, vergi, maliyyə-kredit siyasəti həyata keçirilir, innovasiya yönümlü müəssisələrin riskli maliyyələşdirmə prosesləri də dövlət tərəfindən himayə olunur. Qeyd olunduğu kimi, Azərbaycanda innovasiya proseslərinin tətbiqi ilə məşğul olan müəssisələr 20 faiz təşkil edir. Ona görə ki, hələlik belə müəssisələr ilk addımlarını atır, dövlət tərəfindən himayə olunmur və ilk növbədə, yüksək ixtisaslı kadrlar ilə təmin olunmayıb (9, səh.37).

Aparılan təhlilə əsasən müəyyənləşdirilmişdir ki, yüksək kredit ödəmələri, vergi ödəmələrinin təkmilləşməməsi, sifarişçinin ödəmə qabiliyyətinin aşağı olması, xammal və materiallar ilə bağlı problemlər, inzibati müdaxilələr, dövlət tərəfindən lazımi köməyin göstərilməməsi və s. innovasiya fəaliyyətini ləngidən amillərdir. Ümumiyyətlə, innovasiya proseslərinin tətbiqi ilə məşğul olan müəssisələrin dövlət tərəfindən himayə olunması zəruridir və sosial-iqtisadi inkişafa ancaq bu yolla nail olmaq mümkündür.

FƏSİL III. İNNOVASIYALI İDARƏETMƏNİN EFFEKTİVLİYİNİ ARTIRMA İSTİQAMƏTLƏRİ

3.1. İNNOVASIYA SAHƏSİNDƏ HƏYATA KEÇİRİLMƏLİ OLAN TƏDBİRLƏR

Milli iqtisadiyyatın dirçəldilməsi və inkişafı, ilk növbədə elm tutumlu, rəqabətə davamlı istehsal sahələrinin işə düşməsi üçün innovasiya fəaliyyəti subyektlərinin bazar münasibətlərinə uyğunlaşdırılması təmin olunmaqla, bu fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsi sisteminin yaradılması zəruridir. Bu, ilk növbədə onunla şərtlənir ki, innovasiya fəaliyyəti bir qayda olaraq yüksək risklə bağlıdır. Dövlətin tənzimləmə mexanizmi bazar iqtisadiyyatı şəraitinə uyğunlaşa bilən innovasiya biznesinin yaranması, istehsalın yenidən qurulması və elmi təşkilatların fəaliyyət istiqamətlərinin məqsədyönlü, adekvat dəyişilməsini və elmi-texniki kompleksin təşkilati strukturunun yenidən qurulmasını əhatə edən qlobal məsələlərdən biridir. Bu mexanizm normativ-hüquqi və təşkilati-iqtisadi tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutmalıdır. Bu tədbirlər aşağıdakı istiqamətlərdə bölünməlidir (1, səh.97-100).

1. Əlverişli iqtisadi şəraitin yaradılması:

- özəlləşdirilən sənaye müəssisələrinin struktur dəyişikliklərinin yeni texnika və texnologiyadan istifadə etməklə aparılması;
- maliyyə vəsaitlərinin istehsalat müəssisələrinin yenidən qurulmasına cəlb edilməsinin stimullaşdırılmasını təmin edən sağlam maliyyə bazarının yaradılması;
- rəqabəti təmin edən dövlət tənzimləmə qanunvericiliyi sisteminin yaradılması.

2. Əlverişli elmi-texniki mühitin yaradılması:

- elmi kadrların ixtisas yönümünün dəyişdirilməsi sisteminin yaradılması (Rusiya Federasiyası və digər ölkələrin imkanlarından istifadə edilməsi də daxil edilməklə);
- dövlət sifarişləri sisteminin formalaşdırılması və bunun üçün məqsədli maliyyələşdirmənin tətbiqi;

- sənaye müəssisələri və elmi təşkilatların kooperasiyasının dəstəklənməsi;
- elmi-texniki sahədə kiçik sahibkarlığın dövlət dəstəyi və s.

3. İnnovasiya fəaliyyətinə şərait yaradan investisiya iqliminin formalaşdırılması:

- innovasiya xərclərinin stimullaşdırılması, yeni texnologiyalara əsaslanan maşınqayırma sənayesinin məhsullarının ixracının genişləndirilməsini təmin edən vergi sisteminin yaradılması;
- innovasiya biznesinin subyektlərinə güzəştli kreditlərin verilməsi mexanizminin işlənilib hazırlanması.

4. Elmi, elmi-texniki və innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələr şəbəkəsinin yaradılması:

- müəssisələrin potensial imkanlarının qiymətləndirilməsi və müflisləşmə meyarının seçilməsi;
- müflisləşmiş müəssisələrə dövlət yardımı, köməyi mexanizminin yaradılması;
- elmi müəssisələrin inventarizasiyası, attestasiyası və dövlət akkreditasiyası sisteminin yaradılması və s.

İnnovasiya proseslərinin dövlət tənzimlənməsi mövcud iqtisadiyyatın bazar münasibətlərinə keçirilməsinin başlıca şərtlərindən biridir.

Azərbaycan sənayesini düşdüğü böhran vəziyyətindən çıxarıb inkişaf etdirmək üçün ölkənin elmi-texniki və innovasiya potensialının saxlanılması və inkişafı strategiyasını işləyib hazırlamaq lazımdır. Bu strategiya aşağıdakı istiqamətləri özündə əks etdirməlidir:

1. Maddi, maliyyə və intellektual resursların təmərküzləşdirilməsini nəzərə almaqla sənayenin müxtəlif sahələrində elmi-texniki potensialın restrukturizasiyasının aparılması;

2. Bahalı cihaz və avadanlıqlarından istifadə etməklə elm tutumlu məhsulların istehsalı ilə məşğul olan innovasiya fəaliyyəti subyektləri üçün effektiv bazar mexanizmi kimi lizinqdən istifadə sisteminin işlənilib hazırlanması;

3. İnnovasiya fəaliyyətini genişləndirmək və kapital bazarının inkişafına şərait yaratmaq üçün bank kreditinin cəlb edilməsi sistemi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi;

4. Neftin, neft məhsullarının və qazın ixracından alınan mənfəətin bir hissəsinin innovasiya fondu yaratmaq üçün ayrılması və istifadəsi;

5. Elmi-texniki işçilər, alimlər və mütəxəssislərin iştirakı ilə innovasiya layihələrinin işlənməsi və idarə olunması institutunun yaradılması;

6. İnnovasiya fəallığının əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasını təmin edən vergi sisteminin tətbiq edilməsi.

İnnovasiya sferasında dövlət orqanlarının əsas funksiyalarına daxildir:

- elmi tədqiqatlara və innovasiya fəaliyyətinə vəsaitin toplanması;
- innovasiya fəaliyyətinin koordinasiyası;
- innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması, innovasiya risklərinin sığortalanması, köhnəlmiş məhsul istehsalına görə dövlət sanksiyalarının qoyulması;
- innovasiya proseslərinin hüquqi bazasının, xüsusilə müəlliflik hüququnun müdafiəsi və intellektual mülkiyyətin mühafizəsi sisteminin yaradılması;
- innovasiya fəaliyyətinin kadr təminatı;
- elmi innovasiya infrastrukturunun formalaşması;
- innovasiyanın sosial və ekoloji yönümlü olmasının təmin edilməsi;
- innovasiya proseslərinin beynəlxalq aspektlərinin tənzimlənməsi.

İnnovasiya fəaliyyətinə dövlət dəstəyinin əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

- elmi-texniki nailiyyətlərin mənimsənilməsi və istehsalın təzələnməsi əsasında məhsulun rəqabət qabiliyyətinin artırılmasını təmin edən innovasiya aktivliyinin yüksəldilməsinə kömək göstərilməsi;
- müasir texnologiyaların əsasını təşkil edən innovasiyaya hərtərəfli dəstək verilməsi;
- yenilikçilərin, xüsusən kiçik sahibkarlığın dövlət tərəfindən hüquqi qorunması və dəstəklənməsi;
- yenilikçilərə dövlət tərəfindən vergi, kredit, gömrük, amortizasiya, аренда güzəştlərinin yaradılması;
- innovasiya fəaliyyətinin zəruri informasiya ilə dövlət tərəfindən təmin edilməsi;

- sertifikatıya, marketinq tədqiqatları, reklam və yeni məhsulun təchizatı ilə bağlı işlərin aparılmasında yenilikçilərə dövlət tərəfindən kömək göstərilməsi;
- mürəkkəb texnikanın təmirinin həyata keçirilməsində dövlət köməyinin göstərilməsi.

3.2. Azərbaycanın kimya və neft-kimya sənayesində investisiya-innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi istiqamətləri

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində fəaliyyət göstərən ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, maddi istehsalın inkişafında investisiya-innovasiya fəaliyyəti mühüm rol oynayır. Bu, müstəqil respublikamız üçün daha önəmlidir, çünki hələlik ölkəmizdə maddi-istehsal sahələrinin texnoloji səviyyəsi digər inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə xeyli aşağıdır. Məhz bunun nəticəsidir ki, ölkəmizdə istehsal olunan əksər sənaye məhsullarının (o cümlədən, kimya məhsullarının) keyfiyyəti dünya standartlarının tələblərinə cavab vermir. Ədalət naminə qeyd edilməlidir ki, son on ildə ölkə iqtisadiyyatına 32 mlrd. ABŞ dolları həcmində investisiya və kredit yönəldilmişdir. İndi Azərbaycan MDB məkanında və Şərqi Avropa ölkələri içərisində adambaşına düşən investisiyaların həcminə görə öncül yerlərdən birini tutur. İqtisadiyyata cəlb olunan investisiyaların əsas hissəsi yeni neft və qaz yataqlarının mənimsənilməsinə, istismarına və neftin nəqli ilə əlaqədar zəruri infrastruktur obyektlərinin tikintisinə sərf edilmişdir. Heydər Əliyevin müəllifi olduğu və ölkə Prezidenti İlham Əliyevin əməyi nəticəsində həyata keçirilən «Neft Strategiyası»-nın nəticəsi 2006-cı il iyul ayının 13-də «Bakı-Tbilisi-Ceyhan» əsas ixrac boru kəmərinin təntənəli açılışı ilə tarixə yazıldı və ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının sürətlənməsinə təkan verdi, onun beynəlxalq miqyasda nüfuzunu və yerini möhkəmləndirdi. Bütün bunların əhəmiyyətini azaltmadan qeyd etmək lazımdır ki, ölkə iqtisadiyyatının aparıcı sahələrindən olan kimya sənayesində investisiya çatışmazlığı səbəbindən innovasiya

prosesinin təşkili bazar iqtisadiyyatının tələblərinə hələ də uyğunlaşdırılmamışdır. Uzun illər ittifaq nazirliklərinin tabeliyində olan kimya müəssisələrində istehsalın texniki və texnoloji səviyyəsi ildən-ilə pisləşmiş və əsas istehsal fondlarının (ƏİF) aşınma səviyyəsi 53,7 faizə çatmışdır (1,558). 2010-2014-cü illər ərzində ölkənin kimya sənayesində ƏİF-in 5,8 faizi sıradan çıxmış və yalnız 27,7 faizi yeniləşmişdir ki, onun da 23,6 faizi 2001-2002-ci illərdə Sumqayıtda tikilib istifadəyə verilən «Buxar-Generator» qurğusunun payına düşür. Sonuncunu nəzərə alsaq, onda ƏİF-nin yeniləşmə səviyyəsi ilə sıradan çıxma səviyyəsi arasında əsaslı fərqin olmadığını aydın görmək olar.

Dövlət Statistika Komitəsinin (DSK) məlumatlarına görə, 2000-2004-cü illər ərzində kimya sənayesi müəssisələrində əsas kapitalla 60,9 mlrd. manat vəsait yönəldilmişdir ki, onun da 13,6 mlrd. manatını və ya 22,3 faizini xarici investisiya, 47,3 mlrd. manatını və ya 77,7 faizini isə daxili investisiyalar təşkil etmişdir. Nəticədə sənaye sektoruna yönəldilmiş investisiyaların ümumi həcmində bu sahəyə qoyulan investisiyaların payı 0,78 faiz olmuşdur. Keçən əsrin 70-80-ci illərində respublikamızın kimya sənayesi müəssisələrində 160 adda məhsul istehsal edilir və planlı təsərrüfat sisteminin qaydalarına uyğun tələbatçılara çatdırılırdı. Lakin, suverenlik illərində bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar kimya müəssisələri öz ənənəvi xammal təchizatçılarını və hazır məhsul tələbatçılarını itirdiklərindən, aşağı güclə işləyir və əvvəllər istehsal edilən məhsul çeşidlərinin sayı 4-5 dəfə azalmışdır. Hazırda kimya məhsullarının 95 faizdən çoxu daxili bazarda, əsasən müəssisələrin bir-birinə korporasiya əlaqələri əsasında satılır.

DSK-nın və «Azərkimya» Dövlət Şirkətinin məlumatlarına görə, 2005-ci ildə ölkə üzrə ixrac olunan məhsulların yalnız 3,0 faizini, idxalın isə 4,4 faizini kimya sənayesi məhsulları təşkil edir. Deməli, respublikamızın kimya sənayesi hələlik idxal yönümlü sahələr sırasındadır. Lakin ölkə ərazisində mövcud olan kimya müəssisələrinin maddi-texniki bazası, yüksək ixtisaslı kadrların mövcudluğu innovasiya prosesini yeniləşdirməklə hazırda idxal olunan məhsulları istehsal etmək iqtidarındadır. Məlumdur ki, sahənin innovasiya fəaliyyəti elmi-texniki, intellektual potensialı səfərbər edərək, sənaye istehsalının səmərəliliyini və digər iqtisadi inkişafı

əhatə edən kompleks təşkilatı-texniki, iqtisadi və sosial tədbirlər sistemidir. Məhsuldar və prosesli olmaqla texnoloji innovasiya hər iki istiqamətdə sənayedə əhəmiyyətini nümayiş etdirə bilər. Sahə elminin vəziyyəti indiki elmi-tədqiqat, layihə-konstruktor işlərinə və innovasiya fəaliyyətlərinə olan tələblərə cavab vermir. Laborator avadanlıqların fiziki və mənəvi aşınması müasir elmi-texniki tədqiqatların aparılmasına imkan vermir. Bu baxımdan, son illərdə sənayedə prinsipial olaraq texnoloji yeniləşmə, yeni radikal məhsuldar innovasiya prosesi həyata keçirilmir, yaxud bu sahədə dinamiklik müşahidə edilmir.

İnnovasiya fəaliyyətinin təşkilinin fərqləndirici cəhəti ondan ibarətdir ki, o, elm və texnikanın hərtərəfli tətbiqinə, yeni növ məhsulların işlənilib hazırlanmasına, mütərəqqi texnoloji proseslərin yaradılmasına, mövcud məhsul növlərinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına və əmək vasitələrinin modernləşdirilməsinə, yaradıcılıq axtarışlarına və yeniliklərə, iqtisadi artımın əldə edilməsinə və s. yönəldilmişdir. Deməli, innovasiya fəaliyyəti yalnız müəssisənin sərəncamında olan iqtisadi ehtiyatları deyil, həmçinin istehsal, bölgü, mübadilə və istehlakla əlaqədar olan münasibətlərin bütün kompleksini əhatə edir. İnnovasiya fəaliyyətinin ən ümdə məqsədi daha çox mənfəət əldə etməkdirsə, onun əsas vəzifəsi ehtiyat çıxaran, emal və istehlak edən sahələrdə investisiyalar arasındakı nisbəti yaxşılaşdırmaqdan, vəsaiti elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsini təmin edən sahələrin xeyrinə yenidən bölüşdürməkdən ibarətdir. Həmin məqsəd və vəzifələri rəhbər tutaraq, başlıca istiqamətləri müəyyənləşdirməyi lazım bildik.

Cədvəl-3-dəki məlumatların təhlili göstərir ki, 2011-2014-cü illərdə sənaye əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış və ya yeni tətbiq olunmuş məhsul istehsalına çəkilən xərc əsasən emal sənayesi üçün xarakterik olmuş və ildən ilə azalmağa başlamışdır. Yalnız 2011 və 2014-cü illərdə emal sənayesində təkmilləşdirilmiş məhsula çəkilən xərc uyğun olaraq 384,6 və 990,6 mln.manat təşkil etmişdir. Kimya sənayesi üçün 2012-2014-cü illərdə birinci istiqamətdə cəmi 4335,9 mln. manat vəsait xərclənmişdir ki, bu da həmin illərdə emal sənayesinə çəkilən xərcin 36 faizini təşkil etmişdir (8, səh.29).

Azərbaycanın sənaye müəssisələrinin innovasiya fəaliyyəti (mln.manat)

İnnovasiya meylləri	İllər	Sənaye üzrə cəmi	O cümlədən		
			Emal sənayesi	Neftqayırma məhsullarının istehsalı	Kimya sənayesi
Əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış və ya yeni tətbiq olunmuş məhsul	2011	383361,8	382261,8	381072,1	0,0
	2012	3681,5	3662,1	0,0	1170,6
	2013	2093,0	2093,0	-	1162,6
	2014	6334,7	6334,7	-	2022,7
Təkmilləşdirilmiş məhsul	2011	384,6	384,6	0,0	0,0
	2012	-	-	-	-
	2013	-	-	-	-
	2014	990,6	990,6	-	-

Cədvəl 3.1-dən görüldüyü kimi, sənayedə texnoloji innovasiyaya çəkilən xərc azalmaqdadır. 2012-ci illərdə xərclər çoxalsa da, sonrakı illərdə kəskin azalma baş vermişdir. Təkcə 2010-2014-cü illərdə məhsul innovasiyalarına çəkilən xərcin məbləği 6,2 dəfə azalmışdır. Proses innovasiyalarına çəkilən xərc 2011-ci ildən başlayaraq kəskin azalmışdır. 2014-cü ildə emal sənayesi üzrə texnoloji innovasiyaya çəkilən xərc sənaye sektorunun 63 faizini təşkil etmişdir ki, onun da 71,8 faizi məhsul innovasiyası üçün xarakterik olmuşdur. Təhlilin əhatə etdiyi dövrdə kimya sənayesi üzrə texnoloji innovasiyaya cəmi 626,5 mln.manat vəsait xərclənmişdir ki, bu da məhsul innovasiyaları üçün xarakterikdir (8, səh.30).

Tiplərinə görə Azərbaycan sənayesində texnoloji innovasiyalara
çəkilən xərclər (mln.manat)

	I L L Ə R				
	2010	2011	2012	2013	2014
Sənaye üzrə cəmi, onlardan:	5437,1	51482,3	10648,8	397,6	2085,4
Məhsul innovasiyaları	4498,1	39251,8	10611,4	366,4	1715,5
Proses innovasiyaları	939,0	12230,5	37,4	31,2	369,9
Emal sənayesi üzrə, cəmi onlardan:	163,9	47122,7	10114,2	138,8	1313,9
Məhsul innovasiyaları	96,9	34892,2	10076,8	107,6	944,0
Proses innovasiyaları	67,0	12230,5	37,4	31,2	369,9
Kimya sənayesi üzrə, cəmi onlardan:	65,3	0,0	87,0	54,1	56,1
Məhsul innovasiyaları	65,3	0,0	87,0	54,1	56,1
Proses innovasiyaları	0,0	0,0	0,0	-	-

Respublikamızın kimya sənayesi müəssisələrində istehsalın inkişafı üzrə investisiya-innovasiya fəaliyyətini genişləndirmək üçün aşağıdakı təklif və tövsiyələrin həyata keçirilməsini məqsəduyğun hesab edirik:

1. İqtisadi cəhətdən inkişaf edən və inkişaf etməkdə olan ölkələrin kimya və neft-kimya sənayesinin inkişafı üzrə iş təcrübəsi göstərir ki, həmin sahələr ölkənin təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Bu sahənin inkişafı tək-cə qarışıq sahələrin deyil, həm də bütünlükdə sənayenin inkişafına əsaslı təkan verə bilər. Azərbaycanda kimya və neft-kimya sənayesinin səmərəli inkişafı üçün müvafiq sənaye və ya sahə siyasətinin formalaşmasına zəruri ehtiyac duyulur. Bu siyasətin tərkib hissəsini ilk növbədə investisiya-innovasiya siyasəti təşkil etməlidir.

2. Kimya və neft-kimya sənayesində investisiyalardan səmərəli istifadə etmək üçün istehsal güclərinin genişləndirilməsi ilə yanaşı müəssisələrin özündə onların spesifik xüsusiyyətinə uyğun innovasiya siyasətinin formalaşması və həyata keçirilməsi vacibdir.

3. Nəzərə alsaq ki, respublikamızın iri kimya müəssisələri dövlət mülkiyyətindədir və onlar texnoloji cəhətdən sıx əlaqədə olmaqla, bir-birinin logistik təminatında mühüm rol oynayır, onda sahənin iqtisadi-inkişaf strategiyasının həyata keçirilməsində dövlətin rolu danılmazdır. Bu baxımdan aşağıdakılar uzunmüddətli dövr üçün təmin edilməlidir:

- yeni məhsulların mənimsənilməsi və mövcud məhsulların modernləşdirilməsi üçün mütərəqqi istehsal texnologiyasının tətbiqinə nail olmaq;

- xarici bazarın tələbatını ödəyə bilən, ətraf mühitin çirklənməsinin nisbi qarşısını alan, az xərc tələb edən, material və enerji resurslarının qənaətlə istifadəsinə təminat yaradan texnologiyaların tətbiqi;

- istehsal sahibkarlığının inkişafına, istehlak bazarının genişləndirilməsinə, yeni iş yerlərinin yaradılmasına təminat yaradan riskli yeni texnologiyaların tətbiqinə nail olmaq.

4. Sahənin investisiya-innovasiya strategiyasının işlənib hazırlanması prosesində ardıcıl olaraq üç mühüm məsələnin həlli vacib hesab edilməlidir:

- a) Perspektiv dövrün ayrı-ayrı mərhələlərində investisiyaların cəlb edilməsinin müxtəlif formaları arasında nisbətən müəyyən edilməsi;
- b) Sahənin investisiya-innovasiya fəaliyyətinin müəyyən olunması;
- c) Kimya və neft-kimya müəssisələrinin respublika ərazisində coğrafi yerləşməsinə nəzərə alaraq, investisiya-innovasiya fəaliyyətinin regional istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi.

3.3. Elmi-texniki tərəqqinin iqtisadi stimullaşdırılması və onun istehsal güclərinin effektivliyinin yüksəldilməsinə təsiri

İqtisadiyyatın müasir inkişaf səviyyəsini elmi-texniki tərəqqisiz təsəvvür etmək mümkün deyildir.İstehsalın yüksək səmərəliliyinin əldə edilməsi üçün, hər şeydən əvvəl, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən istifadə edilməlidir.Elmi-texniki tərəqqi məhsuldar qüvvələrin əsaslı surətdə dəyişilməsini özündə əks etdirir.Onun əsasında məhsuldar qüvvələrin maddi ünsürləri – əmək vasitələri və əşyaların inkişafında baş verən ziddiyyətlər durur.Bu ziddiyyətlərin həlli elmi-texniki tərəqqinin mahiyyətini təşkil edir.

Bazar iqtisadiyyatna keçid şəraitində öz texniki-iqtisadi göstəricilərinə görə dünya standartlarına uyğun gələn, yeni, daha məhsuldar texnika və texnologiyanın istehsala tətbiqinin rolu və əhəmiyyəti qat-qat artır.Elmi-texniki tərəqqi istehsalın inkişafı və əmək məhsuldarlığının artırılmasını, material və əmək resurslarından daha səmərəli istifadə olunmasını təmin edir, istehsalın digər sahələrinin inkişafına şərait yaradır.

Maşınqayırma sənayesində, o cümlədən neft maşınqayırmasında ETT-nin iqtisadi cəhətdən stimullaşdırılmasının aşağıdakı metodlarının tətbiqinə təsadüf olunur: yeni texnikanın istismarı hesabına maddi mükafat fondundan mükafatlandırma; yeni texnika üzrə xüsusi fondların yaradılması bazasında maddi mükafat; müəssisə işçilərinin əmək haqqının rəşional tənziqlənməsi vasitəsilə maddi stimullaşdırma;

dövlət büdcəsindən, elm və texnikanın inkişafı fondundan, istehsalın inkişafı fondundan mükafatlandırma.

ETT-nin sürətlənməsi üçün istifadə olunan əsas vəsaitlərdən biri də istehsalın, elm və texnikanın inkişafı fondunun formalaşdırılmasıdır. Müasir dövrdə müəssisələrin xüsusi vəsaitlərinin həcmində istehsalın, elm və texnikanın inkişafı fondu 80-90% təşkil edir. O, yeni növ məmulatların mənimsənilməsi, istehsal güclərinin və əmək məhsuldarlığının səviyyəsinin artımı, məhsulun maya dəyərinin aşağı salınması və keyfiyyətinin yüksəldilməsi, istehsalın mənfəətliliyinin yüksəldilməsinə istiqamətlənmiş yeni texnikanın tətbiqi, avtomatlaşma, avadanlığın modernləşməsi, nəqliyyat vasitələrinin əldə edilməsi, istehsalın, əməyin və idarəetmənin təşkilinin və istehsalın inkişafına kömək edən digər kapital qoyuluşlarının həyata keçirilməsinin maliyyələşməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur (10, səh.24).

Elmi-texniki tərəqqinin iqtisadi cəhətdən stimullaşdırılmasının həyata keçirilməsi maşınqayırma istehsalının intensivləşdirilməsinin mühüm mənbələrinəndir. İstehsalın intensivləşdirilməsi şəraitində sənaye müəssisələrində işçilər müxtəlif göstəricilərə görə mükafatlandırılır. Məsələn, fəaliyyətdəki avadanlıqlardan istifadənin yaxşılaşdırılması, məhsulun əmək tutumunun azaldılması və onun hər bir iş yerində xüsusi çəkisinin yüksəldilməsi, avadanlığın növbəlik əmsalının yüksəldilməsi istehsal güclərindən istifadə səviyyəsinə görə əməyin nəticəsinin kəmiyyət və keyfiyyətini xarakterizə edirlər. Bu göstəricilər arasında işçilərin mükafatlandırılmasında həlledici rol vaxt və güc üzrə istehsal avadanlıqlarından istifadə səviyyəsi göstəricisinə məxsusdur.

Neft maşınqayırmasında istehsal güclərindən istifadə səviyyəsinin yüksəldilməsinə görə mükafatlandırma geniş yayılmışdır. Bu sistemin əsasını istehsal güclərindən istifadənin, istehsalın effektivliyinin, əməyin və buraxılan məhsulun keyfiyyətinin kompleks idarəetmə sisteminin tətbiqi təşkil edir.

Hazırkı şəraitdə elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin istehsala tətbiqi müəssisələrdə əsas fondların və istehsal güclərinin dəyişməsinə ciddi imkan verir. Azərbaycan neft maşınqayırma kompleksinin müasir vəziyyətinin təhlili göstərir ki, bu sənaye sahəsinə daxil olan müəssisələr, demək olar, istehsal güclərinin 6-9%-i

həcmində işləyir. Eyni zamanda, neft maşınqayırma kompleksində mövcud olan əsas fondların 13%-i fiziki, 12%-i mənəvi cəhətdən köhnəlmiş, avadanlığın 10%-i dağıdılmışdır. Təsərrüfat subyektlərini yaranmış bu böhrandan çıxarmaq üçün elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin istehsala tətbiqini sürətləndirmək zəruridir.

Elmi-texniki tərəqqinin iqtisadi stimullaşdırılması texnikanın təkmilləşdirilməsinə imkan verir. Texnikanın təkmilləşdirilməsi prosesi mürəkkəbliyi ilə fərqlənir. Bu halda maşınların ayrı-ayrı parametrləri və göstəriciləri yaxşılaşır və beləliklə, texnika daha qənaətcil olur. Avadanlığın modernləşməsinin planlı surətdə aparılması böyük iqtisadi nəticələr verir. Bunu Səttarxan adına maşınqayırma zavodunun modernləşmələr nümunəsində izləmək olar.

Maşınların, birinci növbədə energetika avadanlığının vahid gücünün artırılması sənaye sahələrində iqtisadi səmərəliliyin yüksəldilməsinin aparıcı istiqamətidir. «Azneftkmiyamaş» Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin aparıcı müəssisələrindən olan Səttarxan adına maşınqayırma zavodunda elektrik enerjisi avadanlıqlarının vahid gücü son 10 il ərzində 3 dəfədən çox artmışdır. Yeni maşınlar yanacaq sərfini, və tikinti-quraşdırma işlərinin dəyərini azaltmağa imkan verir. Maşınqayırma sənayesi üçün nəzərdə tutulmuş avadanlıq və aqreqlərin vahid gücünün artırılması buraxılan məhsulun maya dəyərinin 5-15% aşağı salınmasına gətirib çıxarır, avadanlığın dəyərini 6-17% azaltmağa imkan verir.

Texnoloji proseslərin intensivləşdirilməsi və maşınların avtomatik idarəetmə və tənzimləmə sistemləri ilə təchiz edilməsi texnikanın təkmilləşdirilməsinin perspektiv istiqamətlərindən biridir.

Maşınların, avadanlığın, aparatların, cihazların işləmə dəqiqliyinin yüksəldilməsi elmi-texniki tərəqqinin bir istiqaməti kimi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Maşınların işləmə dəqiqliyinin yüksəldilməsinin müsbət nəticələri müxtəlifdir. Bu, maddi, yanacaq və başqa ehtiyatların ixtisar edilməsi, texnikanın xidmət müddətinin artırılması, maşınlara və avadanlığa ümumi tələbatın azalması ola bilər.

Qeyd olunanları yekunlaşdıraraq demək olar ki, istehsal potensialından istifadənin yaxşılaşdırılmasının mühüm istiqaməti ETT-nin templərinin sürətlə inkişafından ibarətdir.

Nəticə və təkliflər

Beləliklə, mövzu bağlı deyilənləri yekunlaşdırsaq, aşağıdakı əsas nəticələrə gələ bilərik:

- innovasiya prosesi əsasən istehsalın texnika və texnologiyasında, hazırlanan məhsul və xidmətlərin keyfiyyət xarakteristikasında baş verən yenilikləri, mütərəqqi dəyişiklikləri əks etdirir;

- innovasiya menecmentinin başlıca məqsədi yeni məhsulların mənimsənilməsi və mövcud məhsulların modernləşdirilməsi üçün mütərəqqi istehsal texnologiyasının tətbiqinə nail olmaqdır.

- innovasiya menecmentinin əsas vəzifəsi innovasiya proseslərinin məqsədyönlü şəkildə idarə edilməsi və istiqamətləndirilməsidir;

- ölkədə innovasiya proseslərinin stimullaşdırılması baxımından dövlət tərəfindən yeniliklərin işlənilib hazırlanması və tətbiqi ilə məşğul təşkilati strukturlara vergi, kredit və s. sahələrdə müəyyən güzəştlərin verilməsi, elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinə çəkilən xərclərin maliyyələşdirilməsində dövlət büdcəsi vəsaitlərindən istifadə edilməsi zəruridir;

- sənaye müəssisələrində səmərəli investisiya – innovasiya fəaliyyətini həyata keçirmək üçün mövcud idarəetmə sisteminin təkmilləşməsi və daha mütərəqqi idarəetmə formasının tətbiqinə nail olmaq vacibdir;

- inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən istifadə etməklə onlarla elmi-texniki sahədə əməkdaşlıq, yeni bilik və texnologiyaların mübadiləsi, lisenziyaların alqı-satqısı, xarici ölkələrdə kadr hazırlığının təşkili mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Səmərəli innovasiya-investisiya strategiyasının işlənilib hazırlanması prosesində aşağıdakı məsələlərin həlli vacib hesab edilməlidir:

- xarici bazarın tələbatını ödəyə bilən, ətraf mühitin çirklənməsinin nisbi qarşısını alan, az xərc tələb edən, material və enerji resurslarının qənaətlə istifadəsinə təminat yaradan texnologiyaların tətbiqi;

- istehsal sahibkarlığının inkişafına, istehlak bazarının genişləndirilməsinə, yeni iş yerlərinin yaradılmasına təminat yaradan riskli yeni texnologiyaların tətbiqinə nail olmaq.

- perspektiv dövrün ayrı-ayrı mərhələlərində investisiyaların cəlb edilməsinin müxtəlif formaları arasında nisbətən müəyyən edilməsi.

İSTİFADƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov A.B. Biznesin əsasları, Bakı-2005
2. Atakişiyev M.C., Q.Süleymanov. İnnovasiya menecmenti, Bakı-2004
3. Quliyev T.Ə. Menecmentin (idarəetmənin) əsasları, Bakı-2001
4. Şahbazov K.A., Məmmədov M.H., Həsənov H.S. Menecment. Bakı -2005
5. Евдокимова Т.Г., Маховикова Г.А., Ефимова Н.Ф. Инновационный менеджмент, Санкт-Петербург - 2005
6. Инновационный менеджмент. Учебник. Под редакцией В.А.Свандара, В.А.Горфинкеля Москва - 2005
7. Мединский В.Г. Инновационный менеджмент, Москва - 2004
8. «İqtisadiyyat və həyat» jurnalı (9-10*2006)
9. «İqtisadiyyat və həyat» jurnalı, (3-4*2004)
10. «İqtisadiyyat və audit» jurnalı, 12/2006
11. «İqtisadiyyat» qəzeti, 7-14 mart, 2007
12. «Azərbaycan» qəzeti, 3 noyabr 2001
13. «Respublika» qəzeti, 28 aprel 2001
14. Internet saytı: www.azercell.com., www.azersun.com

REFERAT

Buraxış işi “İnnovasiyalı idarəetmənin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı müasir xüsusiyyətləri” adlı müasir dövrdə çox aktual olan bir mövzuya həsr edilmişdir.

İş, giriş, üç bölmə, doqquz yarım bölmə, nəticə və təkliflərdən, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Girişdə mövzunun aktuallığı, məqsədi və vəzifələri açıqlanmışdır. Bazar iqtisadiyyatı dövründə sahibkarlıq fəaliyyətinin ən başlıca fərqləndirici xüsusiyyəti kimi çıxış edən funksiyalardan biri sahibkarın innovasiya sahəsində həyata keçirilən fəaliyyətidir. Ən ümumi mənada bu funksiyanın məzmunu ondan ibarətdir ki, sahibkar onu əhatə edən iqtisadi mühitdə biznes fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaranacağı vaxtı gözləməyərək, özü belə bir şəraiti yaradır və beləliklə də, özünün işgüzar fəaliyyətinə yenilik gətirir. Bunun sayəsində innovasiya fəaliyyətinin son nəticəsi kimi istehsal, kommersiya və s.

Buraxılış işinin birinci fəslı “İnnovasiyalı idarəetmə və onun xüsusiyyətləri” adlanır. Bu fəsil innovasiya anlayışı haqqında ümumi anlayışlar haqqında məlumat xarakterlidir. Hal-hazırda innovasiya fəaliyyəti sahəsində ümumi qəbul olunmuş terminologiya yoxdur. Tədqiqat obyektindən və predmetindən asılı olaraq, iqtisadi ədəbiyyatda innovasiyanı proses, sistem, dəyişiklik və nəticə kimi nəzərdən keçirirlər. XX əsrin 30-cu illərində innovasiya haqqında tədqiqatların əsasını qoyan Avstriya iqtisadçısı I.Şumpeter özünün «İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi» əsərində innovasiyaya texniki dəyişikliyin iqtisadi təsiri kimi baxmışdır. O, istehsal funksiyası çərçivəsində innovasiya sahibkarlığının mahiyyətini tapmağa cəhd etmiş və innovasiya prosesləri nəzəriyyəsinin əsaslarını tədqiq etmişdir. Yeniliyə texnologiyanın və idarəetmənin dəyişməsi kimi baxan alim, innovasiya prosesində sahibkarın rolunu qeyd etmiş və onu ixtira ilə yenilik arasında əlaqələndirici adlandırmışdır.

Buraxılış işinin ikinci fəslı “İnnovasiyalı idarəetmənin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı müasir xüsusiyyətləri” adlanır. Milli innovasiya sistemi dedikdə ümumiyyətlə, yeni bilik və texnologiyaların istehsalı və yayılması prosesinin bütün iştirakçılarının məcmusu və həmçinin onların arasında bu proses zamanı təzahür edən münasibətlərin məcmusu başa düşülür. Uzun müddət yaşadığımız mərkəzləşdirilmiş, inzibati amirlik idarəçiliyi sistemindəki innovasiya sisteminin əsas xüsusiyyətlərindən biri bu sistemdə xüsusi mülkiyyətin və ən başlıcası xüsusi intellektual mülkiyyətin olmaması idi. Xüsusi mülkiyyətin olmaması innovasiya mülkiyyətin olmaması idi. Xüsusi mülkiyyətin olmaması innovasiya fəaliyyətinin əsasını təşkil edən

kommersiya marağının olmaması deməkdir. Ciddi planlaşdırılan təsərrüfat plan göstəricilərinin yerinə yetirilməsini kommersiya yolu ilə deyil, inzibatçılıq üsulları ilə təmin edirdi. İnnovasiya fəaliyyətinin aktivləşməsinə mane olan əsas səbəblərdən biri də nazirlik və idarələr arasında daxili mənafelərin üstünlüyü idi. Azərbaycan Respublikasının bazar münasibətlərinə adekvat milli innovasiya sisteminin yaranması və uğurlu fəaliyyəti aşağıdakı amillərdən əsaslı surətdə asılıdır: yeni texnologiyaların, yeni texnikanın, ideya və biliklərin istehsalçısı olan müəssisələr şəbəkəsinin mövcudluğu; yeni ideya və texnologiyalar əsasında yeni məhsul istehsal edən istehsalat müəssisələri şəbəkəsinin mövcudluğu; sadalanan istehsal proseslərinin iştirakçılarının (müəssisələr və digər subyektlərin) maliyyələşdirilməsi sisteminin mövcudluğu; bütün tərəflər arasında münasibətlərin tənzimlənmə mexanizminin olması.

Buraxılış işinin üçüncü fəslə "İnnovasiyalı idarəetmənin effektivliyini artırma istiqamətləri" adlanır. Milli iqtisadiyyatın dirçəldilməsi və inkişafı, ilk növbədə elm tutumlu, rəqabətə davamlı istehsal sahələrinin işə düşməsi üçün innovasiya fəaliyyəti subyektlərinin bazar münasibətlərinə uyğunlaşdırılması təmin olunmaqla, bu fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsi sisteminin yaradılması zəruridir. Bu, ilk növbədə onunla şərtlənir ki, innovasiya fəaliyyəti bir qayda olaraq yüksək risklə bağlıdır. Dövlətin tənzimlənmə mexanizmi bazar iqtisadiyyatı şəraitinə uyğunlaşa bilən innovasiya biznesinin yaranması, istehsalın yenidən qurulması və elmi təşkilatların fəaliyyət istiqamətlərinin məqsədyönlü, adekvat dəyişilməsini və elmi-texniki kompleksin təşkilati strukturunun yenidən qurulmasını əhatə edən qlobal məsələlərdən biridir. Bu mexanizm normativ-hüquqi və təşkilati-iqtisadi tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutmalıdır.

Buraxılış işi nəticə və təkliflərlə yekunlaşır. İnnovasiyalı idarəetmənin düzgün hazırlanması və tətbiq olunmasının böyük iqtisadi və siyasi əhəmiyyəti vardır. Bununla bağlı olaraq həm ictimai istehsalın intensivliyini artırılması və nəticədə əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və respublikamızın iqtisadi asılığının azaldılması amildir. Buna görə də innovasiyalı idarəetmənin nailiyyətlərindən istifadə etməklə ölkə iqtisadiyyatına daha da təkan vermək lazımdır.

**Mingəçevir Politexnik İnstitutu “İqtisadiyyat və idarəetmə” fakültəsi
050405 “Sənayenin təşkili və idarə olunması” ixtisası üzrə ST 12.1 sayılı
qrupun tələbəsi Əli-zadə Nurlan Müşfiq oğlunun “İnnovasiyalı idarəetmənin Azərbaycan
iqtisadiyyatındakı müasir xüsusiyyətləri” mövzusunda buraxılış işinə**

RƏY

Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının inkişafının müasir dövrdə xarakterik olan ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri sahibkarların innovasiya sahəsində həyata keçirilən fəaliyyətlərinin səmərələşdirilməsidir. Bu öz növbəsində ölkə iqtisadiyyatının ümumi dinamizminin və tərəqqisinin təmin edilməsində innovasiyalı idarəetmənin effektivliyinin yüksəldilməsindən asılıdır. Bu baxımdan baxılan buraxılış işinin mövzusu böyük aktualıq kəsb edir. Müəllif buraxılış işində innovasiyalı idarəetmənin effektivliyinin yüksəldilməsinin bəzi suallarına baxaraq öz təhlilini məntiqi ardıcılıqla işin strukturunda açıb. Belə ki, buraxılış işinin I fəslə «İnnovasiyalı idarəetmə anlayışı və onun xüsusiyyətləri» qabağa qoyulmuş problemin metodoloji suallarının açıqlanmasına həsr olunmuşdur. Burada müəllif innovasiya anlayışı və innovasiya fəaliyyətinin idarə edilməsinin mahiyyəti, məqsədi, əsas funksiyaları və təşkilati formaları kimi sualları yaxşı səviyyədə açıqlamışdır. II fəsil «İnnovasiyalı idarəetmənin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı müasir xüsusiyyətləri» innovasiyalı idarəetmənin Azərbaycan Respublikasında müasir vəziyyətinin bəzi tərəflərinin təhlilinə həsr olunmuşdur. III fəsil «İnnovasiyalı idarəetmənin effektivliyini artırma istiqamətləri» əvvəlki hissələrin davamı kimi Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olaraq innovasiyalı idarəetmənin səmərələşdirilməsinin əsas istiqamətlərini açıqlamağa həsr olunmuşdur.

Buraxılış işi mövzusunun tədqiqindən çıxan nəticə və verilən təkliflər konkretir və araşdırılıb tədqiq edilən problemi tam əhatə edir. İş işi verilən tapşırıqta tam uyğun yerinə yetirilmişdir. Müəllif N.M.Əli-zadə çox mükəmməl bilik nümayiş etdirərək İnnovasiyalı idarəetmənin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı müasir xüsusiyyətlərinə dair müvafiq ədəbiyyatlardan səmərəli istifadə etməklə geniş araşdırmalar aparmış, bu araşdırmaların nəticələrini bacarıqla ümumiləşdirmiş və nəticədə tamamlanmış elmi iş ərsəyə gətirmişdir.

Buraxılış işi çox savadlı işlənmiş və mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqatın nəticələrindən ali məktəblərdə uyğun fənlərin tədrisi zamanı istifadə edilə bilər.

Buraxılış işi ona qoyulan tələblərə uyğundur, müdafiyyə təqdim edilməsi məqsədəuyğundur, onun müəllifi Nurlan Müşfiq oğlu Əli-zadə isə 050405 “Sənayenin təşkili və idarə olunması” ixtisası üzrə “bakalavr” akademik dərəcəsi almağa layiqdir.

Buraxılış işinin rəhbəri:

dos. R.R.Əliyev